

MONOGRAFIA
POKONFERENCYJNA

SCIENCE,
RESEARCH, DEVELOPMENT #19

v. 02

Berlin

30.08.2019- 31.08.2019

U.D.C. 72+7+7.072+61+082

B.B.C. 94

Z 40

Zbiór artykułów naukowych recenzowanych.

(1) Z 40 Zbiór artykułów naukowych z Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej (on-line) zorganizowanej dla pracowników naukowych uczelni, jednostek naukowo-badawczych oraz badawczych z państw obszaru byłego Związku Radzieckiego oraz byłej Jugosławii.

(30.08.2019) - Warszawa, 2019. - 72 str.

ISBN: 978-83-66401-13-6

Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Adres wydawcy i redakcji: 00-728 Warszawa, ul. S. Kierbedzia, 4 lok.103

e-mail: info@conferenc.pl

Wszelkie prawa autorskie zastrzeżone. Powielanie i kopiowanie materiałów bez zgody autora jest zakazane. Wszelkie prawa do artykułów z konferencji należą do ich autorów.

W artykułach naukowych zachowano oryginalną pisownię.

Wszystkie artykuły naukowe są recenzowane przez dwóch członków Komitetu Naukowego.

Wszelkie prawa, w tym do rozpowszechniania i powielania materiałów opublikowanych w formie elektronicznej w monografii należą Sp. z o.o. «Diamond trading tour».

W przypadku cytowań obowiązkowe jest odniesienie się do monografii.

Publikacja elektroniczna.

«Diamond trading tour» ©

Warszawa 2019

ISBN: 978-83-66401-13-6

Redaktor naukowy:

W. Okulicz-Kozaryn, dr. hab, MBA, Institute of Law, Administration and Economics of Pedagogical University of Cracow, Poland; The International Scientific Association of Economists and Jurists «Consilium», Switzerland.

KOMITET NAUKOWY:

W. Okulicz-Kozaryn (Przewodniczący), dr. hab, MBA, Institute of Law, Administration and Economics of Pedagogical University of Cracow, Poland; The International Scientific Association of Economists and Jurists «Consilium», Switzerland;

С. Беленцов, д.п.н., профессор, Юго-Западный государственный университет, Россия;

Z. Ćekerevac, Dr., full professor, «Union - Nikola Tesla» University Belgrade, Serbia;

Р. Латыпов, д.т.н., профессор, Московский государственный машиностроительный университет (МАМИ), Россия;

И. Лемешевский, д.э.н., профессор, Белорусский государственный университет, Беларусь;

Е. Чекунова, д.п.н., профессор, Южно-Российский институт-филиал Российской академии народного хозяйства и государственной службы, Россия.

KOMITET ORGANIZACYJNY:

A. Murza (Przewodniczący), MBA, Ukraina;

A. Горохов, к.т.н., доцент, Юго-Западный государственный университет, Россия;

A. Kasprzyk, Dr, PWSZ im. prof. S. Tarnowskiego w Tarnobrzegu, Polska;

A. Malovychko, dr, EU Business University, Berlin – London – Paris - Poznań, EU;

S. Seregina, independent trainer and consultant, Netherlands;

M. Stych, dr, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Polska;

A. Tsimayeu, PhD, associate Professor, Belarusian State Agricultural Academy, Belarus.

I. Bulakh PhD of Architecture, Associate Professor Department of Design of the Architectural Environment, Kiev National University of Construction and Architecture

Recenzenci:

L. Nechaeva, PhD, Instytut PNPU im. K.D. Ushinskogo, Ukraina;

М. Ордынская, профессор, Южный федеральный университет, Россия.

ПЕРВІСНЕ МИСТЕЦТВО ПІВДНЯ УКРАЇНИ. ІСТОРИЧНО – КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ЗОБРАЖЕНЬ КАМ'ЯНОЇ МОГИЛИ ДЛЯ ДИЗАЙН-ПРОЕКТА СЕРІЇ ПОШТОВИХ МАРОК.	
Кардашов В. М., Ковальова О.М.....	6
ДИТЯЧА ЖУРНАЛЬНА ПЕРІОДИКА 1945 – 1955 РР.	
Гультяєва М.	15
ACQUISITION OF PROFESSIONAL COMPETENCES IN THE DISCIPLINE «POSTTRAUMATIC STRESS DISORDER» BY STUDENTS SPECIALTY 223 «NURSING» EDUCATIONAL DEGREE «MAGISTER»	
Riabyi S.I., Haidych L.I.	20
THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMMUNICATION SKILLS IN MEDICAL STUDENT: SOME ASPECTS	
Glubochenko O.V.	24
МІСЦЕ МИСТЕЦТВА У ПРАКТИЦІ РЕАБІЛІТАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ	
Авер'янова Н.М.	29
СИНЕРГІЯ СТРУКТУРНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ АНГЛОМОВНИХ ПОЛІКОМОНЕНТНИХ ТЕРМІНІВ У РІЗНИХ ГАЛУЗЯХ ЗНАНЬ	
Курилко О. В., Козуб Л. С.	33
ВЕБ ТЕХНОЛОГИИ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ	
Сеит-Асан Ф.Э., Хакимов Х.И.	38
МЕТОД УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК У СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ	
Печеряга С.В., Маринчина І.М.	40
ФОРМИ ТА МЕТОДИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОЇ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ	
Шабайкович Е. А., Поточняк О. П.,	44
THE SIGNIFICANCE OF SOCIAL COMPETENCE FOR FUTURE TEACHERS IN THE INFORMATION SOCIETY	
Sharov S.	49
СИСТЕМА ДІАГНОСТУВАННЯ СФОРМОВАНОСТІ ПРОФЕСІЙНО- ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ	
Перерва В.В.	53

**ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНШОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ
КОМПЕТЕНЦІЇ**

Кузьменко Я. Ю. 56

**THE SPECIFICITY AND UNIQUENESS OF NATIONAL-CULTURAL
CODES OF THE ENGLISH LANGUAGE**

Domnich O.V. 58

**СТРАТЕГІЇ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ РЕКЛАМНИХ МАТЕРІАЛІВ
УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ**

Турчина К.С., Сидорук Г.І. 60

КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ АГРАРНОГО ДИСКУРСУ

Ольховська Н. С., Постолювська І.О. 62

**СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ЗЕЛЕНОГО
ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ**

Гакал Т.О. 68

ПЕРВІСНЕ МИСТЕЦТВО ПІВДНЯ УКРАЇНИ. ІСТОРИЧНО – КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ЗОБРАЖЕНЬ КАМ'ЯНОЇ МОГИЛИ ДЛЯ ДИЗАЙН-ПРОЕКТА СЕРІЇ ПОШТОВИХ МАРОК.

Кардашов Володимир Миколайович

Доктор філософії в педагогіці, професор кафедри «Дизайн»
НУ «Запорізька Політехніка»
ORCID ID 0000-0002-7529-1629

Ковальова Ольга Миколаївна

Магістрант кафедри «Дизайн» НУ «Запорізька Політехніка»

*«Кам'яна Могила – велетенські глиби,
Простирають руки і до неба ніби.
Є піщані куби певної структури,
Світ ще не бачив такої архітектури.
Це є місце боротьби за свободу,
І нащадки мають пам'ять свого роду.
Кам'яну колоду п'ять вершин вінчають,
Ніби зірка з неба посеред степу сяють.»*
Льоля Ковальова.

Анотація. У статті розглядається питання світоглядної та культурологічної суті прадавніх зображень Кам'яної Могили – петрогліфів, які виступають через художній образ і символічну ідеографічну писемність. Дослідження вчених показало, що тематика первісних зображень з часом збагачувалася, набувала нових значень, внаслідок удосконалення та розвитку людського світосприйняття, подальшого відтворення та передачі інформації художніми образами та символами, такими графічними засобами як точка, лінія, пляма (площинна форма). У процесі розвитку зображення набувають принципу умовності та схематизації. В петрогліфах Кам'яної Могили просліджується філогенез зображень від тональної плями і до графічної схеми (графічних знаків, ідеограм). Графічні засоби зображення постійно видозмінювались разом з еволюційним розвитком мислення та усвідомлення дійсності. Спостерігається взаємопроникнення та єдність самого задуму та графічних засобів його фіксації, що надалі послужить для дизайн-проекту змістом і формою.

Ключові слова. Кам'яна Могила, паріетальне мистецтво, петрогліф, елементи форми, графічний знак, художній образ, дизайн-проект.

Abstract. *The article deals with the question of the worldview, culturology of the ancient images of the Stone Tomb – petroglyphs, which act through an artistic image and a symbolic ideographic writing. The study of scientists showed that the subject of primitive images over time enriched, acquired new values due to the improvement and development of the human worldview, the further reproduction and transmission of information by artistic images and symbols, such as graphical methods such as point, line, spot (plane shape). In the process of image development, they acquire the principle of convention and schematization. The petroglyphs of Stone Tomb trace the phylogeny of images from the tonal spot to the graphic scheme (graphic signs, ideograms). Graphic methods of images have been constantly changing along with the evolutionary development of thinking and awareness of reality. There is a connection and unity of the conception and graphic methods of its fixation, which will further serve as contents and for the design project.*

Keywords. Stone Tomb, parity art, petroglyph, form elements, graphic sign, artistic image, design project.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджували пам'ятку вчені в різні часи. У 1837 р. академік Кьопен П.І. записав факт існування печер Північному Приазов'ї. У 1890 р. Веселовському М. І. належить відкриття гроту Бика. У 1938 р. вчені під керівництвом Бадера О.М. відкрили гроти і печери з унікальними зображеннями (грот Мамонта-бика, «плити стоп», «кінські» плити, лінійно-геометричні зображення та ін), які дозволили відтворити побут та культуру стародавніх народів, українського степу. Результати дослідження були відображені в роботах [1] та ін. Український археолог **Даниленко В. М.**, доктор історичних наук. Займаючись дослідженням Кам'яної Могили в 1934-1935 рр., відкрив близько десяти місцезнаходжень прадавніх зображень. Отримані матеріали переконали О. М. Бадера і В. М. Даниленко в тому, що наскальні зображення Кам'яної Могили є важливим історичним свідченням для розуміння духо-

вної культури давніх народів Євразії. У 1971-1973 рр. було відкрито гроти Чаглуна і Чурінг, які датуються добою пізнього палеоліту, фундаментальна робота В. М. Даниленко [4]. **Рудинський М.Я.** – український археолог, доктор історичних наук. У 1951-1957 рр. вів вивчення пам'ятки. Хронологічний діапазон малюнків був визначений епохою неоліту-бронзи (VI – початок I тис н. е.). Його монографія «Кам'яна Могила» [8]. де зібрані всі відомі на той період малюнки з гротів і печер степового феномена, які за висновком автора стали «...одним із проявів того світорозуміння, яке склалося в межах широкого культурно-історичного поясу, що тягнеться через Старий Світ між Індією та Європейським узбережжям Атлантики» [8,с.140]. В цей час було досліджено близько 500 плит, але більшість так і залишилась ще не вивченою.

Історик, археолог **Гладилін В.М.** у 1961-1963 рр. разом з Михайловим Б.Д.

відкрили нові гроти. Публікації В. М. Гладиліна «До питання про вік наскельних малюнків Кам'яної Могили» [3]. та «Die Felsbilder der Kamenaja Mogila in der Ukraine» (Німеччина) [11]., в яких він датував петрогліфи періодом від епохи мезоліту до епохи бронзи, тобто Х–ІІ тис. до н. е. Історик, археолог Михайлов Б.Д. і засновник Національного історико-археологічного заповідника «Кам'яна Могила», його директор у 1936 –2008 р.р. відзначав унікальність петрогліфів та їх особу історичну важливість. «Петрогліфи Кам'яної Могили є унікальним явищем в Істрії Євразії; вони зберігають інформаційну гаму знань про господарське та духовне життя мешканців Північного Причорномор'я в південній Україні від епохи палеоліту до епохи бронзи і більш пізнього часу» [7, с.127]. У 1994 році Кифішин А.Г. – шумеролог, вивчав петрогліфи Кам'яної Могили. Він розшифрував календар Кам'яної Могили, якому понад 14 тисяч років, а також з'ясував, що протошумерські піктограми «зерно», «ячмінь», «плуг», «колесо» вперше з'явилися на Кам'яній Могилі, в Подунав'ї та Придністров'ї в V–IV тис. до н. е. У своїй книзі вчений зазначає: «Кам'яна Могила – це грандіозний древній архів, який дозволить пролити нове світло на історію цивілізації Шумеру»[6].

Формулювання цілей статті. Провести науковий аналіз дослідження зображень пам'ятки первісної культури Кам'яна Могила, звернутися до змісту досліджуваних явищ, виявити сукупність елементів та взаємозв'язок між

ними, виведення теоретичних висновків для розробки дизайн-проекту серії марок.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мистецтво – це вища форма естетичного ставлення людини до світу. Також це спосіб освоєння та відтворення дійсності у художніх образах. В філософському енциклопедичному словнику читаємо, що мистецтво – це знаково-семіотична галузь людської культури, яка, на відміну від інших засобів комунікації, позначена намаганням у всіх своїх повідомленнях поєднати відтворювану у цій галузі конкретність світу з тими чи тими його узагальненими сенсами. Будь-який мистецький, у широкому значенні, текст обов'язково надає конкретності універсального характеру, що і є основною ознакою художнього образу як головного будівельного матеріалу. Фундаментальна риса мистецтва – орієнтація на конкретність світу у її зв'язку з утвердженими чи утверджуваними культурою стратегемами останнього і визначає надзвичайну тривкість мистецької діяльності у всьому часі і просторі людської історії від давнини до сучасності. Проте різні епохи цієї історії необхідно дають і різні форми М., хоча й зберігають вказану його фундаментальну рису. Так, «досучасне» мистецтво, від архаїки до початку Нового часу, обов'язково переплітається з іншими галузями ідеологічної діяльності тогочасної людини – від релігії аж до правничої сфери, відтворюючи передовсім світогляд великих спільнот-колективів тих епох.

[9, с.380]. Перші свідчення про виникнення мистецтва – доба пізнього палеоліту.

У геологічному та історичному плані Кам'яна Могила – одна з унікальних пам'яток подібного роду. Це останець піщаника Сарматського моря третинного (XIV-XII млн. років до н.е.), яке займало територію Чорного, Азовського та Каспійського морів. Однак це не хаотичне нагромодження плит, а кам'яний панцир, в якому утворилися гроти та печери, які виявилися дуже зручними для здійснення культових цілей древніх людей [12]. Михайлов Б.Д. підкреслює: «пагорб Кам'яної Могили виконував культову функцію протягом багатьох тисячоліть. Ймовірно в уяві давньої людини гроти і печери пісковикового пагорба йшли у «підземний світ», а вершина його стала казася з небесами і як би пов'язувала підземний, земний і небесний світи, тобто в системі ідеологічних уявлень намітився потріпний розподіл світобудови» [7, с.7]. В межах Кам'яної Могили нині зафіксовано 68 місцезнаходжень з різними зображеннями, виконаними в різній техніці і стилістиці на поверхні кам'яних плит. В основному ці малюнки протиралися на пісковику твердим каменем, утворюючи поглиблення, які лише іноді покривалися мінеральними червоними і чорними фарбами [12]. Спостерігаємо художню обробку каменю пісковику. Петрогліфи – прадавні зображення вибиті або нанесені фарбою на кам'яній основі (від грец. Πέτρος – камінь і γλυφή – різьба) Кам'яної Могили є унікальни-

ми зразками первісного мистецтва. Вони групуються в межах окремих місцезнаходжень, їх характерною рисою є багатство лінійно-геометричних елементів, іноді об'єднаних в химерні групи з зооморфними і антропоморфними зображеннями. Значну частину наскальних малюнків Кам'яної Могили становлять різного роду знаки, ідеограми і символи. Поруч із зображеннями тварин, птахів, людей видно геометричні фігури: ромби, спіралі, лінії, зигзаги, решітки і так далі. Можливо, малюнки були магічним засобом досягнення конкретної мети, відображали дійсність того часу [12]. Приймемо до уваги, що мала місце не лише художня культура але й символічна ідеографічна писемність. Рудинський М.Я. зазначає, що «кажучи про петрогліфи Кам'яної Могили, їх слід розглядати як дуже цікавий комплекс мистецтва парієтального, що має справу насамперед з горизонтальними площинами, які лежать над головою. Це є одним з найістотніших моментів ..., дуже рідким явищем» [8, с.132].

Формозов А. А [10, с. 48, 55,62] пише, що гравірувань знайдено більше ніж розпису. На Кам'яній Могилі в більш м'яких породах силуети полірували. Заглибленні зображення покривали вохрою. Наскальні зображення, навпаки, буквально злиті зі своїм фоном. Їх важко відірвати від усього природного оточення. Давній художник пристосовувався до вигинів і виступам скелі, як майстер-декоратор пристосовував ліпнину і розпис до архітектурних форм бароко або класициз-

му. Тому з важливими нас пам'ятниками дуже важливо знайомитися не за копіями, а на місці. Проблеми композиції не турбували художників кам'яного віку. Специфіка живопису і графіки зовсім не в застосуванні кольору або у відмові від нього, а в різному ставленні до площини. Живопис дає ілюзію простору, вікна, пробитої стіни, графіка – мистецтво лінії і контура, а не обсягу. Площинність, неопрацьованість фону, відсутність чітких меж притаманні всім наскальним зображенням від палеоліту до епохи заліза, доводячи їх приналежність до світу графіки. В іншому випадку ми спостерігали б поступове наростання об'ємності, тривимірності, наближення до фресці і станкового картині. Інша особливість графіки – схожість зі знаками. Пейзаж в нинішньому розумінні зародився в Голландії XVII ст., а живопис, що створюється на пленері – на лоні природи, став панівним на кінець XIX. Немає портрета і пейзажу і в казці, і в епосі. Реалізм в мистецтві і літературі стверджується лише в новий час. Ось чому неможливо бачити в петрогліфах сценки з життя первісних людей, зроблені на пам'ять дітям та правнукам. Отже, все говорить про те, що для наших далеких предків гравіювання і розпис на скелях були частиною таємних, сокровених релігійних церемоній, без яких первісна людина не мислила благополуччя своєї громади.

Може скластися враження, що від кам'яного до залізного віку тематика гравіювань і розписів зовсім змінюва-

лася. Зрозуміло, і цей вид мистецтва еволюціонував, але, дійсно, набагато повільніше, ніж господарство і суспільство, та й деякі області творчості – орнаментация, наприклад. У палеоліті носоріг і 11 мамонтів були показані в Каповій печері кожен сам по собі. У мезоліті від одиночних зображень зробили крок до багатофігурних композицій. У Зараут-Камарі і Кобистані – це лучники, що вбивають биків. в Кам'яній могилі – стада биків та оленів. пам'ятники II тис. До н. е. (доба бронзи) відбили більш високу в порівнянні з палеолітом і мезолітом стадію мислення.

Тематика петрогліфів збагатилася. З'явилися ті сонячні знаки, солярні колісничі і човни і, нарешті, контури стоп людини. Немає потреби пояснювати значення слідопитства для мисливців. Вони ніколи не спускають очей з заплутаної мережі слідів, залишених на землі тваринами, птахами і людьми, і з легкістю читають цю книгу природи. Незабута вона і в мистецтві. Переважають людські сліди [8]. Факт важливий, бо в бронзовому столітті людей взагалі почали зображати частіше, ніж раніше. Цей факт доводить, що збагатилося мислення людини з часом.

В словнику знаходимо визначення, що мислення це – інформаційна діяльність, що набула якості опосередкованого, узагальненого пізнання, яке за допомогою абстрагування, міркувань (зіставлень пізнавальних образів та логічного виведення думок) і типізації даних про світ явищ розкриває їх необхідні зв'язки, закономірності, тен-

денції розвитку [9, с.378]. Тобто мислення є активним процесом відображення об'єктів реального світу або уявного (віртуального) в поняттях, роздумах, нарисах. Це найвищий ступінь людського пізнання, який допомагає отримати знання про існуючі об'єкти, співвідношення та властивості, які неможливо визначити безпосередньо за допомогою почуттів. Існування (буття) це така об'єктивна реальність, яка існує не залежно від людської свідомості. Буття давніх художників було єдиним цілим з природою. Тому немає в зображеннях пейзажів. Замислитися! сьогодні кожен прагне розмістити поруч з собою зображення моря, гір, рослин, щоб хоч трохи з'єднатися з природою в галасливих технократичних мегаполісах. Людина давнини мала взаєморозуміння та взаємопроникнення з природою та природними стихіями однозначно. Архетипічні традиції космогонії, прийому побуту, соціальний устрій формувала за природною подобою. Людина навчалась у природних сил та будувала своє життя за природними і космічними циклами. Складала ілюстрований календар, вписуючи себе в природне середовище та зберігала традиції. Одна зі сторінок далекої історії відтворена в гроті Біка, який розташований на північній стороні Кам'яної Могили. Тут фіксуються цікаві орнаментовані карнизи і зображення биків. Виділяються перші дві композиції малюнків: тварини, які стоять по колу і, можливо, вказують на чотири сторони світу, а також три фі-

гури тварин, що йдуть один за одним, і поруч – летять собаки. Особливе значення для вивчення грота Біка мало зображення на окремії плиті хоботоподібної істоти з рогами («дошової бик»). У Дворіччі і Середній Азії, в древньоіранській і давньоіндійській міфології бик – це втілення чоловічого божества, «небесного» бика, символ грози. Аналогічні малюнки, що відомі на величезній території Євразії, Африки і датуються епохою бронзи, в релігійних уявленнях багатьох хліборобів зв'язувалися з водною стихією, що приносить вологу і благополуччя землі. Безсумнівно, даний грот використовувався нашими предками у якості святилища, заснованого на обожнюванні бика, образ якого займав у духовному житті стародавніх людей одне з головних місць. У найдавніших цивілізаціях був поширений культ бика (Єгипет, Вавилон, Крит), в честь нього будувалися чудові храми, йому присвячували гімни [12].

В. Даниленко в своїй книзі зазначає, що зображення мамонта і образи биків належать до однієї стилістичної групи. Підтвердженням цього є, зокрема, той факт, що вони пережили тривалий період вивітрювання, а згодом шмат плити з малюнком мамонта впав на підлогу печери, коли вона була ще порожньою і в ній продовжувалася традиція нанесення лінійно-геометричних зображень. Зображення гроту бика розкладаються на такі стилістично-хронологічні групи: 1. Реалістичні зооморфні зображення, протерті широкими площинами в поверхню

пісковіку, серед яких і досі найтипівішими є шеренги биків, відгороджених від композицій інших площин лінійно-витертою передачею паль огорож. 2. Напівреалістичні зооморфні зображення, включені в глибоко протерті лінійно-градчасті композиції, де найтипівішими є композиція так званої вертикальної плити. 3. Схематичні зображення коней, виконані в техніці глибоко протертих ліній, в супроводі лінійно-геометричних композицій, в складі яких можна побачити подоби жител типу наметів, а також найпримітивніші транспортні засоби [4, с.53].

На зображеннях дикі бики, зубри, бізони, тури та коні є найважливішим мотивом. Символічний образ бика виступає як втілення космічного початку. Зазвичай бик (телець) уособлює собою чоловічий принцип, солярну відроджуючу силу, звільняє животворне сім'я від пут смертної матерії, присвячений всім небесним Богам.

Влітку 2009 року знайдено нове зображення. Розміри зображення: довжина 0,25 м, висота 0,21 м. Воно являє собою зображення тварини (олень?) з міцною статурою, витягнутою вперед шиєю, невеликою мигдалеподібною головою та відкинутими на спину кутоподібними рогами. Ноги тварини спрямовані вперед, хвіст нахилений під кутом 45 градусів до тулуба. Відтак, тварина подана в динамічній позі, можливо в період весняного гону. Зображення виконане в контурному стилі, неглибокими широкими борозенками, продряпаними якимось знаряддям» читаємо в публікації Джоса В.С.

[5, с. 58– 60.]. Історична пам'ятка Кам'яна могила і на сьогоднішній день являє собою непрочитану книгу для людства сьогодення. Впродовж всього розвитку цивілізації з самого початку появи людства існувала потреба в самовираженні. Виділяється муральне мистецтво, як перша видова модель появи мистецтва. Існували такі види мистецтва як танець, скульптура та доісторичний живопис, гравюра. Живопис мав свої певні форми та зміст. Зміст включає в себе певну ідею, тему зображення, емоційно-естетичну оцінку зображуваних явищ. Форма, як зовнішня оболонка, складається з графічних знаків та плям. І сьогодні графічний дизайн користується такими ж засобами. Отже, первісне мистецтво, яке існувало у найдавніші періоди історії людства мало на меті передачу інформації за допомогою символів та художніх образів, графічними засобами. Художній образ – синтезуюча форма художньої свідомості та творчості в цілому, яка втілює, творить та об'єднує зміст твору; характеризується повнотою і цілісністю [9, с.702].

Бердинських С.О. розкриває композиційні та конструктивні властивості зображення [2, с.7-11]. «Проаналізуємо композиційні та конструктивні властивості складових елементів зображення. Будь-якій графічній формі властиві такі основні елементи: точка, лінія, пляма (площинна форма), а також притаманні цим елементам колір і текстура. Відповідно засоби проектної графіки за способом їх зображення поділяють на лінійні, тонові, світлотіньові»

ві та поліхромні, де лінія, тон (ахроматичні кольори), світлотінь і колір є основними виражальними засобами. Тип та характер складових елементів зображення, а також їх композиція є активними засобами формування об'єктивних та образно-емоційних якостей графічного твору. Досвід людського сприйняття дозволяє сприймати контур не як самостійну лінію, а як лінійне утворення, що характеризує структурні якості предмета. Лінійне (контурне) сприйняття предмета передає інформацію про такі його властивості, як розмір, маса, форма, ракурс. Будь-яке лінійне зображення за своєю природою сприймається як легке, прозоре. Адже лінія як основний формотворчий елемент володіє мінімальною масою та максимальною динамікою. Відповідно, маса зображеного об'єкта також оцінюється як мінімальна. Слід лише зауважити, що масу такої плями можна збільшувати або зменшувати завдяки щільності й товщині лінії. Основою тонального зображення є пляма – деяка площинна форма з певним окресленням, що характеризується світлістю (співвідношенням чорного і білого). За допомогою використання плями відбувається розпізнавання складових зображення. Найпростіше застосування плями в графіці – зображення силуету. Локальні плями не руйнують площинність графічного простору, тому такі зображення, хоч і володіють високою часткою умовності, сприймаються досить цілісними».

Висновки. Абстрактні форми, тобто тональні плями прадавніх зобра-

жень відображали дійсність реалістичну або уявну. Основна тема – зооморфні зображення. Такі зображення передають форму та об'єм предмету, просліджується чітка фігуративність та реалістичність. Також мали місце уявні, не фігуративні плями. У процесі розвитку зображення набувають принципу умовності. Використовуються такі графічні засоби як точка, лінія. Натура нами пізнається за характерними зовнішніми обрисами її силуету або по її контуру. Лінія як один із засобів передачі зображення з'явилася на самому початку зародження мистецтва. Нею користуються і донині при виконанні малюнка. Часто схематизм форми викликає її невпізнання, розуміння зображення потребує наявності певних знань. Графічний знак, як деяка форма набуває художнього образу. У первісному мистецтві просліджується вивідна послідовність філогенезу зображень від тональної плями і до графічної схеми (графічних знаків, ідеограм).

Під час державотворення важливим є виявлення історичного коріння, яке відбилосся у пам'ятках культури. Це є актуальним тому, що це джерело, де і писемність, і філософія, і мистецтво. Петрогліфи Кам'яної Могили є унікальними творами первісного мистецтва, які з часом збагатили власний зміст та удосконалили форму, за рахунок вдосконалення самого процесу мислення людини і сприйняття дійсності. Первісна людина зберігала архетипічні традиції буття за природними та космічними циклами. Історія і

культура виступає основою духовної довершеності нації. А відсутність традиційної культури у сучасному суспільстві призводить до його духовної деградації та падіння моральності. Необхідно встановлювати зв'язок поколінь шляхом передачі архетипів, певної візуальної продукції. Щоб привернути увагу до ці ідеї, ми і робимо дизайн-проект серії марок, де відзначимо її дослідників та еволюцію розвитку первісного мистецтва Півдня України. Культуру нації не можливо спроектувати, вона зароджується і поступово трансформується і зростає. Вона не просто конкретний історичний період, це шлях до усвідомлення гідності та самоідентифікації. А це в свою чергу необхідно для виконання своєї індивідуальної, екзистенціальної місії в цьому світі.

Перелік посилань:

1. Бадер О.М. Петрогліфи Кам'яної Могили // Палеоліт і неоліт України. К., 1947. – С.297-313.
2. Бердинських С. О. «Виразно змістовні якості формалізованих елементів і форм проектної графіки» // Збірник матеріалів Міжнародної науково-методичної конференції професорсько-викладацького складу і молодих учених в рамках VIII Міжнародного форуму «Дизайн-освіта 2015», м. Харків, 15-16 жовтня 2015 року / За загал. ред. Даниленка В.Я. – Х.: ХДАДМ, 2015. – 220 с.
3. Гладилін В.М. До питання про вік наскельних рисунків Кам'яної Могили // Археологія. – К., 1964. – т.ХVI. с. 82-88.
4. Даниленко В.М. Кам'яна Могила. – К.: Наук. думка, 1986. – 151 с.
5. Джос В.С. Новий петрогліф з Кам'яної Могили // Археологія, 2011. – №3.
6. Кишишин А.Г. Древнее святилище Каменная Могила: Опыт дешифровки протошумерского архива XII-III тысячелетий до н.э. Т.1 – К.: Аратта, 2001. – 872 с.: ил., 12 л. цв. фотоил. – Библиогр.: с.773 – 804.
7. Михайлов Я.Б. Петрогліфи Каменной Могилы. (семантика, хронология, интерпритация)//3.: Дике Поле, 1999. – 240 с.
8. Рудинський М.Я. Кам'яна Могила. – К.: АН УРСР, 1961. – 140 с.
9. Філософський енциклопедичний словник. Шинкарук В.І., Бистрицький Є.К. та ін. К.:Абрис, 2002, – 744с. ISBN 966-531-128Х.
10. Формозов А.А. Очерки по первобытному искусству. – М.:Наука, – 1969.
11. Gladilin W. Die Felsbilder der Kamennaya Mogila in der Ukraine. Jahrbuch fur prahistorische und etnografische Kunst (YPEK), Bd, 22, Berlin, 1969.
12. Інтернет ресурс, посилання на сайт в цілому: <http://ua.stonegrave.org/hystory?lang=> (дата звернення: 29.08.19)

ДИТЯЧА ЖУРНАЛЬНА ПЕРІОДИКА 1945 – 1955 РР.

Маргарита Гультяєва

Магістрантка Навчально-наукового інституту історії та соціогумантарних дисциплін імені О.М. Лазаревського Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Стаття присвячена аналізу дитячої журнальної періодики першого повоєнного десятиліття, вивченню рубрик та тем, які охоплювали видання, з'ясуванню актуальних проблем на яких фокусувались часописи.

Ключові слова: журнал, часопис, публікація, редакція, тема.

Key words: magazine, periodical, publication, editorship, topic.

Роботу з різними категоріями масового читача в радянському інформаційному просторі забезпечував комплекс періодичних видань газетного та журнального спектру. Визначеність цільової аудиторії дитячих видань зумовлювала, насамперед, і основні їхні функції – популяризації загальнолюдських цінностей, норм та правил поведінки, педагогічних ідей, різноманітних пізнавальних матеріалів.

Одним із найбільш відомих видань цього часу був літературно-художній щомісячний журнал «Мурзилка». Журнал був зорієнтований на дошкільну дитячу аудиторію, і у ньому публікувалися вірші, байки, розповіді, загадки. Переважна більшість текстів супроводжувалася яскравими малюнками.

Навіть при побіжному перегляді журналу одразу увага зосереджується на його яскравій обкладинці, де завжди зображені радісні та щасливі діти. Аналізуючи випуски журналу за 1945 р. можемо зробити висновок і про політизацію дитячого видання. Так, у різних випусках 1945 р. на першій сторінці

журналу було зображено портрети партійних вождів або вірші та пісні про них та комуністичну партію.

Звичайно, у виданнях 1945 р., не оминалася увагою і тема війни. У кожному випуску журналу публікувалися розповіді на воєнну тематику, смерть солдатів та дітей від рук окупантів. Дані розповіді були написані простою розмовною мовою, зрозумілою для дітей, супроводжувалися емоційними малюнками. Самі заголовки таких розповідей дають змогу зрозуміти про їх далеко недитячу спрямованість і психологізм: «Твоя папа вернётся», «Мы тоже воюем» і т. ін. [1, с.6; 2, с.8]. Для дитячої аудиторії такі розповіді, сповнені фактами про вбивство та смерть, не були необхідними, навіть з огляду на прагнення партійних пропагандистів героїзувати війну, зважаючи на вразливу дитячу психіку. Як правило, лише після таких публікацій у журналі подавалася інформація, яка дійсно була корисною та цікавою для дітей. Так, наприклад, існував розділ «Лісова газета», який був своєрідною міні-енциклопе-

дією. У ньому публікувались розповіді про тварин та загалом природу, часто у віршованій формі. Крім того, у даному розділі наводились цікаві розповіді, факти, завдання, надіслані читачами до редакції журналу. Були представлені дитячі казки та оповідання на різноманітні теми: про тварин, природу, пригоди дітей.

Тематика випусків журналу від травня 1945 р. дещо змінилася. Тепер увага зосереджувалася не на фактах та розповідях про війну і стражданнях населення, а на звеличенні перемоги. Це були вірші про перемогу, вождя, біографії партійних лідерів, які доповнювались подібного роду ілюстраціями.

У наступні роки зміст журналу залишався незмінний, проте додалося ще декілька рубрик. Одна із них – «Гра-вікторина», у якій діти мали розв'язувати завдання за картами та малюнками. З'явилася нова рубрика, де дітям показували приклад, які вироби можна виготовляти своїми руками з паперу, ниток, різноманітних природних матеріалів [3, с.18; 4, с. 24]. Усе частіше публікувались малюнки, вірші, які підкреслювали важливість бути піонером, популяризувався відпочинок у піонертаборах.

Окрім цього, у журналі публікувались і навчальні та пізнавальні статті на різні теми. Однією з таких була публікація, у якій надавалися поради, як спробувати навчити говорити домашніх птахів [5, с.9]. Були і матеріали, у яких дітей навчали правильно підбирати спортивний інвентар та правильно його використовувати [6; с.15].

Варто зауважити, що тематика журналу «Мурзилка» змінювалася в залежності від подій, які відбулися незадовго до випуску конкретного номеру, або присвячувались річниці якоїсь визначної дати. Заголовки подібного роду публікацій мали такі назви: «В героическом 1917 году», «Победа», «К 800-летию Москвы», тощо [7, с.2; 8, с.3; 9, с.4-5]. Більшість таких подій здавалося б не мали стосуватися дітей, але публікація та поширення подібної інформації у дитячій пресі є ще одним підтвердженням надмірної політичної пропаганди серед усього населення. У виданні були і публікації-привітання зі святами, які припадали на час виходу конкретного випуску. Але, навіть у таких привітаннях, підкреслювалась провідна роль партії, держави та її символів. У окремих випусках було започатковано нові розділи – народні казки, загадки, скоромовки [10, с. 20-23].

Ще одним із найбільш популярних видань для дітей цього часу був журнал «Костёр». Він видавався у період із 1936 р. по 1947 р., а відновлено видання було у 1956 р. Хоча період публікації не повністю співпадає із досліджуваним періодом, проте, проаналізувавши випуски журналу 1945-1947 рр., його специфіку та тематичне наповнення з'ясувати цілком можливо. Відтак, стає зрозумілим, що журнал «Костёр» особливо не вирізнявся від розглянутого дитячого журналу «Мурзилка». Подібність цих двох видань полягає у тому, що незважаючи на цільову аудиторію їхній зміст часто мав надмірне

політично-пропагандистське наповнення. Вже на перших сторінках журналу публікувались портрети можновладців, так само наявні вірші, розповіді, оповідання, присвячені лідерам партії, героям війни, інформаційні матеріали до пам'ятних дат.

Але були й відмінності цих двох видань. На відміну від «Мурзилки», у журналі «Костёр», який мав цільовою аудиторією старших школярів, було зовсім небагато дитячих публікацій: казок, загадок, ігор. Крім того, у журналі опублікувались переважно чорнобілі малюнки у невеликій кількості, що навряд чи могло зацікавити аудиторію молодших школярів.

Цікаво, що у виданні були наявні такі рубрики як: «Памятные даты из истории географии», «Астрономический календарь», «Географический календарь», «Памятные даты в истории» та ін.. Звичайно, для розвитку кругозору такі розділи були необхідні, але варто зауважити, що більшість пам'ятних дат також мали ідеологічну змістовність (про революційні події, війни, дати народження та смерті партійних лідерів).

Зважаючи на спрямованість видання на дитячу аудиторію, у деяких випусках журналу дітей навчали техніки їзди на лижах, розповідалось як навчитись швидко бігати, приводились повчальні розповіді із життя дітей, популяризувалися ігри, у які можна грати на свіжому повітрі [11, с.35; 12, с.33; 13, с.35;]

Із 1946 р. у журналі з'явився новий розділ, у якому дітям наводилися приклади та надавалися рекомендації сто-

совно виготовлення цікавих виробів, з'явилися загадки, завдання на логіку, кросворди. Новими публікаціями у випусках журналу 1946-1947 рр. були вікторини. На перший погляд, вони були спрямовані на розвиток пізнавальних можливостей дитини. Проте, не було жодної вікторини на тематику рослин, тварин, природи, іграшок. Усі теми вікторин були про війну, армію, міста-герої, піонерію, п'ятирічні плани.

Багато статей, малюнків було присвячено темі перемоги у радянсько-німецькій війні. Наприклад, у одному із випусків журналу було подано малюнок під назвою «Карта побед». На відміну від інших публікацій журналу, дана карта була кольоровою, що і привертало увагу читачів [14, с.18]. Окремою рубрикою в одному із випусків журналу було виділено рубрику «Советские полководцы», де були представлені підписаними їхніми прізвищами портрети радянських маршалів [15, с.16-17].

Важливу роль для дитячого населення СРСР відігравав щомісячний літературно-художній, суспільно-політичний журнал «Пионер». Судячи зі змісту його тексту, зрозуміло, що журнал був орієнтований переважно на дітей середнього шкільного віку, оскільки видання, більшою мірою, було позбавлене малюнків, казок, віршів, які так цікавили дітей молодшого віку. Так, у журналі подавалися біографії політичних діячів, розповіді про піонерію, партію, Москву. Часто у змісті тексту журналу зустрічалася інфор-

мація, яка мала на меті стимулювати дітей до навчання, де наводились приклади успішного навчання учнів у школі, надавалися поради щодо підготовки домашніх завдань [16, с.18-19; 17, с.20]. Постійно пропагувалася ідея розвитку спорту серед молодого покоління через розповіді, малюнки, гасла на дану тематику. При цьому, за приклад ставилися як окремі особи, так і школи, спортивні заклади, популяризувалися основні їх досягнення у спорті [18, с. 16-17].

Окрім дитячих тем, у журналі публікувалися і статті політичного характеру – рішення з'їзду партії, де наголошувалося, що питання покращення становища дітей у радянському суспільстві є предметом постійної турботи держави. Щоразу підкреслювалося, що молоде покоління має усі необхідні умови для розвитку та щасливого дитинства. Найбільше акцентувалася увага на розвитку піонерії, на основних здобутках, зміцненні матеріальної бази, збільшенні кількості професійних кадрів та самих піонерів. Однак були і випадки, коли вказувалося на недоліки діяльності організації. Так, у одній із статей йшлося про те, що грубою помилкою у роботі піонерських таборів була відсутність дитячих інтелектуальних, спортивних ігор та надмірна кількість зібрань, засідань, на незрозумілі для дітей теми. Судячи зі змісту подібних публікацій стає зрозумілим, що усі недоліки і недопрацювання згадувалися побіжно, та одразу говорилося про знайдені шляхи їх вирішення, які уже застосо-

вуються на практиці і мають позитивні результати.

Крім того, була наявні і політичні матеріали, які подавалися шляхом порівняння із капіталістичними країнами, що раніше спостерігалось лише у періодичних виданнях для старших вікових груп. Наприклад, наводилась розповідь радянського мандрівника, який акцентував увагу на неможливості багатьох дітей навчатися у школах капіталістичних країн, через високу їх вартість. При цьому, автор зазначав, що у капіталістичних країнах, на відміну від СРСР, маленькі діти заробляють собі на хліб власними силами та не мають фінансової підтримки держави [19; с. 26].

Схожою була і розповідь молодого учителя з Бельгії, який відвідав декілька середніх шкіл Радянського Союзу та був захоплений прагненням учнів до навчання, забезпеченістю шкіл інвентарем. При цьому, зазначав він, у школах Бельгії успішно навчаються лише 60% учнів, через погану оснащеність шкіл обладнанням та неспроможності бідних дітей навчатися, у той же час як у радянських школах успішними у навчанні є 90% учнів [20, с.30-31].

Суттєвим доповненням у журналі було наявність тематичного розділу, в якому публікувалися рекомендації від педагогів стосовно ґрунтовної підготовки домашніх завдань, правил поведінки у школі, громадських місцях. Ми вважаємо, що така інформація дійсно була корисною для школярів, оскільки суттєво доповнювала шкільний навчально-виховний процес.

Отже, аналіз дитячих періодичних видань першого повоєнного десятиріччя показав, що основна увага у них приділялася популяризації загальнолюдських норм та цінностей, правил поведінки та яскравих позитивних прикладів і досягнень із навчання та спорту. Разом з тим пропагувалися політичні тогочасні ідеї, велич радянського народу, підкреслювалися основні здобутки держави та перспективи її розвитку. У той же час, зважаючи на спрямованість цих журналів на дитячу аудиторію інформація супроводжувалася малюнками, наявністю загадок, казок, розповідей, які були спрямовані як на патріотичне виховання молодого покоління, так мали і навчальну та розвиваючу мету.

Література

1. Чуковский Н. Твой папа вернётся // Мурзилка. 1945. №2. С.6.
2. Михалков С. Мы тоже воюем // Мурзилка. 1945. №2. С.8.
3. Попробуй сделать // Мурзилка. 1946. №8-9. С.18
4. Вот что можно сделать из снега // Мурзилка. 1948. №1. С. 24.
5. Разговорчивые птицы // Мурзилка. 1945. №1. С.9
6. На лыжи! // Мурзилка. 1947. №1. С. 15.
7. В героическом 1917! // Мурзилка. 1947 №1. С.2.
8. Трутиева Е. Победа! // Мурзилка. 1945. №7. С.3.
9. Лопатин П. К 800-летию Москвы // Мурзилка. 1947. №5. С.4.
10. Мурзилка. 1954. №2.
11. Кто быстрее? // Костёр. 1945 №3-4. С.33.
12. Гринберг И. В трамвае // Костёр. 1945. №3-4. С.28.
13. Игры // Костёр. 1945. №7-8. С.35.
14. Карта побед // Костёр. 1945. №5. С.18.
15. Советские полководцы // Костёр. 1946. №5-6. С.16-17.
16. Крушенина Г. О чём говорили на классном собрании // Пионер. 1949. №1. С.18-19.
17. Кадалина Р. Как я готовлю уроки. Письмо в редакцию // Пионер. 1949. №1. С. 20.
18. Шнейдер Л. Сердце спортсмена // Пионер. 1949. №1. С.16-17; Розенкноп Н. Победители на старте // Пионер. 1949. №1. С. 23-25.
19. Поляновский М. Без детства // Пионер. 1949 №5. С.26.
20. Серванск М. Что я видел в советской школе // Пионер. 1951. №3. С.30.

ACQUISITION OF PROFESSIONAL COMPETENCES IN THE DISCIPLINE «POSTTRAUMATIC STRESS DISORDER» BY STUDENTS SPECIALTY 223 «NURSING» EDUCATIONAL DEGREE «MAGISTER»

Riabyi S.I.

PhD, associate professor

Haidych L.I.

Assistant of the Department of Patients Care and Higher Nurse Education HSEE of Ukraine “Bukovinian State Medical University”, Chernivtsi, Ukraine

Abstract. *In the article efficacy of transfer knowledge from the elective course “Post-traumatic stress disorder” to the students of specialty 223 “Nursing” (educational degree “Magister”) in HSEE of Ukraine “Bukovinian State Medical University” has been investigated by using innovative interactive teaching methods. The best level of knowledge was detected in the students by using method of branching cases after debriefing virtual patients scenarios (70,6%) as compared with level of 54,5% after applying the method of linear cases. Using of methods of branching cases and debriefing virtual patients scenarios during problem-based learning is more effective for the knowledge transfer and acquirement of professional competencies from the elective course “Posttraumatic stress disorder” by nurses the educational degree “Magister”.*

Key words: Posttraumatic stress disorder, Problem-based learning, Higher Education, Nursing, Magister.

Introduction. Due to statistical data in Australia and USA 50-65% of people is affected at least one traumatic event during all life and many are exposed to two or more events, such as a large disaster, war, sexual or physical abuse, accident, torture, etc., which related to the threat to his own life (or the life of another person) and caused intense fear, helplessness or horror [1]. Some psychological reactions to stressful events occur in all people, but may differ in strength and severity of the consequences for the overall condition. According to the definition of ICD

10 F43.1) Posttraumatic stress disorder (PTSD) is a delayed or a prolonged response to a stressful event or situation of a particularly threatening or catastrophic nature that can cause distress in almost anyone [2]. Now it is proved that preventive medical and psychological assistance is the most effective means of prevention the negative impact of severe trauma on mental health [3, 4]. Contemporary PTSD National Normative Base (NHMRC) contents recommendations for prevention, diagnosis, treatment and rehabilitation of patients with this type of pathology to a

wide range of experts [5]. Implementation of the main provisions adapted clinical guidelines is difficult due to absence of the official data on the prevalence and morbidity of PTSD in Ukraine [2]. The increasing demands of modern practical medicine requires improvement of the evidence base for assessing the effectiveness of educational technologies [6]. In the “doctor-patient” interaction a nurse accepts an integrative function, which largely determines the effectiveness of the treatment process. For this reason an elective educational course “Post-traumatic stress disorder” was introduced for the training of nurses of qualified degree “Magister” in the Higher State Educational Establishment (HSEE) of Ukraine “Bukovinian State Medical University”. During formation and professional growth of experts the specialty 223 “Nursing” (qualified degree “Magister”) important requirements are: clear knowledge of basic diagnostic methods, ability to apply psychological interventions and provide emergency psychological assistance, to organize care and rehabilitation of victims with PTSD, to take preventive measures in modern conditions, to train subordinate medical staff with the skills of psychological self-defense, to work in emergencies of peacetime and war, to supervise the implementation of the current orders of the Ministry of Health of Ukraine by junior specialists. The work curriculum for studying this discipline has been developed, the necessary general and professional competences are specified, the integrative program results of training the subjects of the educational

process have been identified, but the effectiveness of the teaching methods has not been researched yet.

The Aim of research: to study efficacy of transfer knowledge from the elective course “Posttraumatic stress disorder” to the students of specialty 223 “Nursing” (educational degree “Magister”) by using innovative interactive teaching methods.

Results and discussion. Since 2016 an elective course “Posttraumatic stress disorder” have been introduced for the first-year students the specialty 223 “Nursing” (educational degree “Magister”) in HSEE of Ukraine “Bukovinian State Medical University”. According to the approved curricula for the study of this discipline 3 credits (90 hrs.) are allocated, 40 hours (44,44%) of them are practical classes and 50 hours (55,56%) reserved for organization of extracurricular self-preparation of students. The subject of study of discipline is learning concepts: trauma, stress, post-traumatic stress disorder and methods of a survey people with PTSD, and detection the life-threatening psychosomatic conditions that can occur in victims of effects of traumatic situation, the organization of primary care and prevention late reactions in people with PTSD. The educational course is based on a wide range of interdisciplinary links and provides the students to acquire the competences both general and specific (professional) as the ability to perform nursing interventions according to clinical protocols and standards of nursing activities. To control the level of knowledge acquiring during the practical classes the various pedagogic methods both the tradi-

tional (interviews, debates, “brain-assault”, “business games”, solving of tests and situational tasks) and innovative (virtual patients scenarios, branching cases methods and simulation technologies) have been tested. Creative and research activity of students in solving problems is encouraged in order to develop clinical thinking. Information singularity, caused by increasing of information load, and reducing of curriculum time, and difficulty of clinical situations modeling, is one of the features of the teaching this discipline.

To overcome these problems in the graduating Department of Patients Care and Higher Nursing Education the effectiveness of innovative educational technologies have been evaluated on the base of developed e-learning course (ELC) “Post-traumatic stress disorder (elective course)” for students the specialty 223 “Nursing” (educational degree “Magister”). Structure of ELC corresponds to approved Regulations and contains a glossary, methodical instructions, abstracts, multimedia and tests for self-control. The main advantages of the developed ELC were convenience and systemic consistency of learning content, change from one-time assessment to the monitoring and evaluation the competencies of subject of educational process and evaluation of degree of the material using to make decisions.

The results of mastering of practical skills and abilities were evaluated by the indicators of success such as: percentage of correct answers to standardized test questions during determining the initial

level and after the debriefing of clinical situation, absolute and qualitative progress in the discipline during the final knowledge control. The research of the initial level of knowledge revealed approximately the same percentage of correct answers of students to questions from a well-known base, which varied within 88-95%. However, when attempting to test the “closed” database of tasks, the best level of knowledge was detected in students after the debriefing of virtual patients scenarios, which was 70,6% of the correct answers, as compared with level of 54,5% after applying the method of linear cases. The best performance indicators (75,8% of the correct answers to test tasks, 100% qualitative progress) were detected when the method of branching cases in the problem-based learning system was used. Keeping the Pendleton’s feedback rules during debriefing is one of the most effective ways to increase the efficiency of knowledge transfer during problem-oriented learning. We received 100% positive feedback after debriefing virtual patient scenarios, which greatly enhances the motivational component of the learning process. Individual training and training in small groups using the debriefing virtual patient scenarios helps to master professional abilities, to develop communication skills and organizational abilities on planning the psychosocial rehabilitation and care of persons with PTSD. Implementation of problem-based learning methods in training of the students specialty 223 “Nursing” (educational degree “Magister”) is promising to increase the efficiency of knowledge transfer and ac-

quisition of professional competencies by the subjects of educational process.

Conclusions. Using of methods of branching cases and debriefing virtual patients scenarios during problem-based learning is more effective for the knowledge transfer and acquirement of professional competencies from the elective course “Posttraumatic stress disorder” by nurses the educational degree “Magister”.

References:

1. Courtois C. A., Sonis J., Brown L. S. [et al.]. Clinical Practice Guideline for the Treatment of Posttraumatic Stress Disorder (PTSD) in Adults. USA: APA, 2017. – Access mode: <https://www.apa.org/ptsd-guideline/ptsd.pdf>
2. Адаптована клінічна настанова, заснована на доказах «Посттравматичний стресовий розлад». 2016. Access mode: http://mtd.dec.gov.ua/images/dodatki/2016_121_PTSR/2016_121_AKN_PTSR.pdf
3. Keen N., Hunter E.C. M., Peters E. Integrated Trauma-Focused Cognitive-Behavioural Therapy for Post-traumatic Stress and Psychotic Symptoms: A Case-Series Study Using Imaginal Reprocessing Strategies. *Front Psychiatry*. 2017 Jun 1; 8:92. doi: 10.3389/fpsy.2017.00092.
4. Simblett S., Birch J., Matcham F. [et al.]. A Systematic Review and Meta-Analysis of e-Mental Health Interventions to Treat Symptoms of Posttraumatic Stress. *JMIR Ment Health*. 2017. V.17; 4(2). Access mode: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/28526672>
5. Ford J.D., Grasso D.J., Elhai J.D., Courtois C.A. Posttraumatic Stress Disorder /Scientific and Professional Dimensions (2nd Edition): Elsevier Academic Press, 2015. – Access mode: <https://www.elsevier.com/books/posttraumatic-stress-disorder/ford/978-0-12-801288-8>
6. Hyland P., Shevlin M., Brewin C.R. et al. Validation of post-traumatic stress disorder (PTSD) and complex PTSD using the International Trauma Questionnaire. *Acta Psychiatr Scand*. 2017. Sep;136(3):313-322. doi: 10.1111/acps.12771. Epub 2017 Jul 11.

THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMMUNICATION SKILLS IN MEDICAL STUDENT: SOME ASPECTS

Glubochenko O.V.

MD, PhD, Associate Professor, Department of Propedeutics of Internal Medicine, Higher state educational establishment of Ukraine «Bukovinian State Medical University», Chernivtsi, Ukraine

***Abstract** The article outlines the important role of the formation of professional communication skills in medical student. The key competences of future doctors are listed and the significance of communicative competence is discussed. The role of teacher in development of communicative skills is pointed out.*

Keywords communicative competencies, medical education

Good communication skills of doctors are integral part and basis for the meaningful and trustworthy relationship between the physicians and patients. Development and improvement of communicative competencies an essential component of modern medical training and is the cornerstone of a fruitful patient-physician relationship that significantly improves the quality of medical care.

The mastering of communicative competence must be consistent and gradual. After theoretical preparation, attention should be paid to the acquisition of practical skills with using of interactive teaching methods (role-playing games, joint discussion of watched videos, etc.). Further implementation of the training should take place in conditions of real interaction between the student and the patient. This should happen in the presence of an experienced teacher who carries out timely correction of inaccuracies and errors and further discusses with students the effectiveness of using com-

munication skills.

Due to good communication skills, the diagnostic capability of the doctor is enhanced because of a better understanding of different patient's problems, it is also useful in managing difficult clinical encounters and thus decreases work stress, the frustration of both the doctor and the patient and increase job satisfaction.

The results of the empirical research distinguish the following statements about communicative competence [1]:

1. Communicative competence of a specialist is an integral psychological entity related to individual psychological and personal characteristics of a specialist, manifested in his behavior and being a basis to achieve the efficiency and effectiveness in his professional activities.

2. The level of total communicative tolerance and the level of communicative control of an individual are related. Maximum communicative control is observed in specialists with an average level of ex-

pression of communicative tolerance.

Kalamazoo Consensus Statement [2] as a framework of patient-physician communication. Published in 2001 by a group of representatives from major medical education and professional organisations, this statement provides a list of essential elements professional communication:

- build the doctor-patient relationship;
- open the discussion;
- gather information;
- understand the patient's perspective;
- share information;
- reach agreement on problems and plans;
- provide closure.

Communicative competence presupposes the formation of some special skills: the ability to establish contact, listen, "read" the non-verbal language of communication, build a conversation, and formulate questions. It is also important that the doctor controls his own emotions, the ability to maintain confidence, to control his reactions and behavior in general. Adequate communication requires a correct understanding of the patient and an appropriate response to his behavior. Regardless of the patient's condition, whether he experiences anger or sadness, anxiety, anxiety or despair, the doctor must be able to interact with him, adequately build relationships, seeking to solve professional problems.

Effective communication has three basic components – verbal, non-verbal and paraverbal. Verbal component deals with the content of the message including selection of the words. Non-verbal com-

ponent includes body language like posture, gesture, facial expression and spatial distance. Paraverbal component includes tone, pitch, pacing and volume of the voice. While communicating, most of us focus on the verbal component that constitutes only ten percent of the message delivered whereas non-verbal and paraverbal components contribute ninety percent of the total message delivered. [3]

Non-verbal communication helps to build trust which has been described as [4]:

- A belief that our good will be taken care of.
- An attitude bound to time and space in which one relies with confidence on someone.
- A willingness to engage oneself in a relationship with an acceptance that vulnerability may arise.

Communication trainings are an effective teaching method to improve technical communication skills as well as empathy as a communication skill [5].

Due to investigation [Daniela Vogel](#) et al. [6] undergraduate medical students display differentiated communication behaviour with respect to verbal and non-verbal aspects and empathy in a competency-based assessment. While their verbal communication correlated significantly with their non-verbal communication but not with their empathy, their empathy correlated significantly with their non-verbal communication. Female students interrupted the simulated patients earlier than male students but showed in several cases significantly more signs of non-verbal communication. Since verbal and non-verbal aspects of

communication are known to have an important impact on the physician-patient-encounter, the differences in communicatory aspects measured in our study suggest explicit teaching of verbal and non-verbal aspects of communication in communication classes during undergraduate training.

Communication skill includes some aspects:

- The skill of self-presentation.
- Eye contact skill.
- The skill of active listening.
- The skill of setting closed-ended and open-ended questions.
- The skill of persuasion.

There is a clear correlation between the presence of professional skills and the implementation of this communicative skill. Senior students have a fairly good command of collecting complaints, medical history and examining the patient, and when this part of the interaction with the patient is performed, one can observe active maintenance of eye contact with the patient. However, if it is necessary to formulate a diagnosis and explain to the patient further management tactics, there is often a loss of eye contact. In the ensuing discussion, students attribute this to uncertainty about their professional skills. To some extent, the loss of eye contact is a non-verbal sign for the patient, signaling the incompetence of the young doctor.

It is the ability to enhance the expression of ideas and concepts through the use of body language, gestures, facial expressions and tones of voice and also the use of pictures, icons and symbols. Non-

verbal communication requires background skills such as audience awareness, personnel presentation and body language [7].

Key techniques to make non-verbal communication more effective are:

- Good eye contact.
- Facial expression.
- Body language.
- Healing touch silence.

The skill of active listening is very important for development of communication skills. The stages of the listening process are [8]:

- Hearing.
- Focusing on the message.
- Comprehending and interpreting.
- Analyzing and evaluating.
- Remembering.

There is a verbal component of this skill and non-verbal signs. For example, non-verbal components can be the appearance of an involuntary grin, a change in the facial expressions of a future doctor, when the patient talks about his own health problem. Some common moments in conversation need be avoided while listening of patient, such as: asking too many questions, not allowing the patient to tell their story in their own words without concrete question from a doctor, unnecessary interruptions and thereby failing to pick-up important verbal and non-verbal cues for logically formulation a sequence of events and causes. Open body language with a friendly welcoming facial expression can be used as an alternative to a concerned frown and indifferent when the patient reveals some sensitive or painful history or symptoms.

The skill of setting closed-ended and open-ended questions is very important in conducting of conversation with patients. It is known that closed-ended questions are those which can be answered by a simple “yes” or “no,” while open-ended questions are those which require more thought and more than a simple one-word answer. The lack of this professional skill in graduate students’ is due solely to the lack of their own continuing clinical experience. The older patient more extensively tries to answer closed questions, moving the medical consultation to the rank of a “heart to heart” conversation with the doctor. The ability to correctly complete the conversation, and in certain conditions to change the rhythm of obtaining verbal information in order to have the maximum amount of useful data in a limited time period, is a skill that is too difficult for students and acquired only during a long independent clinical experience.

In many medical manuals recommend using open questions to permit the patient to express themselves freely. It may be necessary to ask one, two or rarely even three open questions to start the consultation going. Open questions often shorten consultation times as patient tells you much of the history and prevents unnecessarily long-listed closed question consultations.

The skill of persuasion inextricably linked to professional competencies. About techniques that may help physicians improve their skill of persuasion talk in their article Swindell JS et al [9]:

Vivid depictions. For example, when discussing risks of continuing to smoke with patients, show them ventilated *chronic obstructive pulmonary disease* patients in a *Medical Intensive Care Unit* or a video of a patient with advanced lung cancer.

Defaults. For example, make it policy to schedule evidence-based screenings (eg, colorectal, mammography, HIV testing) for patients automatically, framing these as the default option similarly to how you might frame cholesterol screening.

Regret. For example, encourage patients to think about the regret they may feel if they do not follow recommendations regarding cancer screening and an early cancer diagnosis is subsequently missed. Encourage patients to anticipate the regret they may feel (toward themselves, toward their children) if they continue to smoke and then develop lung cancer.

Framing For example, when discussing mammography with patients for whom it is indicated, frame the associated risk reduction in mortality from breast cancer in terms of relative rather than absolute risks. When counseling healthy patients with no risk factors who want a full-body CT scan “just to be sure,” explain risk reduction of CT scan in absolute terms rather than relative terms, or focus their attention on the risks of the CT scan, including the risks of receiving false-positive results. List benefits first, side-effects next, and then repeat benefits again. Frame results of self-neglect in terms of losses instead of discussing the gains of self-care.

Refocusing For example, encourage newly disabled patients to think about how well they adapted to new challenges in the past and all the capacities for future happiness that they have retained despite their injury.

In teaching of student is necessary to accentuated that persuasion skill directly depends on the availability of a sufficient volume of professional knowledge and their constantly replenishment.

The development of professional communicative abilities of students is an integral part of the educational process because

Thus, the problem of forming professional speaking skills needs additional attention, since professional communication plays an important role in the structure of the physician's professionalism and is an integral part of the future physician's readiness for medical activity. Efficiency, success of medical work and professional self-realization in medicine largely depends on the level of communicative competencies.

References:

1. Bashkin M. Communicative competence of specialists of different professional groups. *Mediterranean Journal of Social Sciences*. 2015; 6(6):193-198. Available from: <https://pdfs.semanticscholar.org/c192/578f10b2332c2bb803403fb82cff7743944c.pdf>
2. Makoul G. Essential elements of communication in medical encounters: the Kalamazoo consensus statement. *Acad Med*. 2001; 390-393 Available from: https://www.researchgate.net/publication/264544600_Essential_elements_of_communication_in_medical_encounters_The_Kalamazoo_Consensus_Statement
3. Ranjan P, Kumari A, Chakrawarty A. How can Doctors Improve their Communica-

- tion Skills? *J Clin Diagn Res*. 2015;9(3):JE01-JE4. DOI:10.7860/JCDR/2015/12072.5712
4. Benbenishty JS Hannink JR. Non-verbal communication to restore patient-provider trust. *Intensive Care Medicine*. 2015; 41(7):1359-1360 Available from: <https://link.springer.com/article/10.1007/s00134-015-3710-8>]
5. Simmenroth-Nayda A, Weiss C, Fischer T, Himmel W. Do communication training programs improve students' communication skills? - a follow-up study. *BMC Res Notes*.2012;5(5):486. DOI: 10.1186/1756-0500-5-486. Available from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3495627/>
6. Vogel D, Meyer M Harendza S Verbal and non-verbal communication skills including empathy during history taking of undergraduate medical students *BMC Med Educ*. 2018; 18: 157.] Published online 2018 Jul 3.doi: 10.1186/s12909-018-1260-9
7. Effective communication skills Report 1 verbal and non verbal communication skills. MTD Traiding. Available from: <http://www.ebookbrowse.com/report-1-verbal-and-non-verbal-communication-skills-pdf-d175790788>. Accessed: August 23, 2019
8. Ramasamy R, Babu Murugaiyan S, Shalini R, Velu K Vengadapathy, N Gopal N. Communication skills for medical students: An overview. *J Contemp Med Edu*.2014;2(2):134-140. DOI: 10.5455/jcme.20140321110500. Available from: <https://www.ejmanager.com/mn-stemp/s/63/63-1386824909.pdf?t=1566547398>
9. Swindell JS, McGuire AL, Halpern SD. Beneficent persuasion: techniques and ethical guidelines to improve patients' decisions. *Ann Fam Med*. 2010;8(3):260-264.doi:10.1370/afm.1118 Available from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2866725/pdf/0080260.pdf>

МІСЦЕ МИСТЕЦТВА У ПРАКТИЦІ РЕАБІЛІТАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Авер'янова Н.М.

кандидат філософських наук, науковий співробітник
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Ключові слова: арт-терапія, військовослужбовці, учасники бойових дій, переселенці, психологічна реабілітація.

Keywords: art therapy, military personnel, combatants, displaced persons, psychological rehabilitation.

Упродовж тисячоліть багато філософів, митців, медиків і педагогів демонстрували ефективні цілющі можливості мистецтва [1, с. 205-206]. Проте «терапія мистецтвом» – арт-терапія залишається порівняно новою галуззю науки і практики. Вивчення арт-терапії розпочалося з ґрунтовних робіт німецького історика мистецтв Ханса Принцхорна, який вивчав психіатрію. Він визначив, що мистецька діяльність, незалежно від психічних і фізичних вад людини, стає способом адаптації та психологічної інтеграції у суспільство. Англійський художник Андріан Хілл пересвідчився, що мистецька практика допомагає пацієнтам відволікатися від гнітючих думок про хворобу та надає можливість звільнитися від психічних розладів, стресів і травм. Митець вперше почав застосовувати термін «арт-терапія» та вважав себе першим арт-терапевтом.

Зацікавлення арт-терапією виникло з новою силою в останні десятиліття, коли люди знову переосмислили та зрозуміли можливості мистецтва, яке на практиці допомагає позбутися стресів, конфліктів, фізичного болю,

долає складні внутрішні переживання та відчай. «Арт-терапія є найбільш адекватним методом для вирішення як внутрішньоособистісних, міжособистісних конфліктів, так і конфліктів на рівні великих соціальних груп, міжетнічних, воєнних» [4, с. 11]. Суттєво те, що арт-терапія не має обмежень і може використовуватись у багатьох галузях – в психотерапії, педагогіці, соціальній роботі та ін. Її можна застосовувати як в роботі з дорослими, так і з дітьми, в групі чи індивідуально.

Арт-терапія – міждисциплінарне явище, вона виникла на межі мистецтва й науки та увібрала в себе досягнення медицини, педагогіки, культурології, соціології та інших дисциплін. Її методи універсальні та можуть бути адаптовані до різних завдань, починаючи від вирішення проблем соціальної та психологічної дезадаптації і закінчуючи розвитком людського потенціалу, підвищенням планки психічного і духовного здоров'я [5, с. 10]. Мистецтво можна задіяти з метою релаксації, психологічної реабілітації та зняття емоційної напруги в конфліктних ситуаціях.

Існують різні види арт-терапії (практики візуальних мистецтв – малярство, живопис, ліплення та ін.; кольоротерапія, музикотерапія, ігрова терапія, танцювальна терапія, драмотерапія, казкотерапія, пісочна терапія, фототерапія та ін.), відповідно використовуються й різні мистецькі матеріали, які безпосередньо впливають на художню роботу виконавця.

Оскільки арт-терапія зарекомендувала себе як ефективний метод виходу людини із хворобливого стану, то нині в Україні для деконфліктизації суспільства потрібно застосовувати арт-терапію у психологічній реабілітації воїнів АТО/ООС, вимушених переселенців із Криму та ОРДЛО. На сьогодні існують достовірні дані, що участь у бойових діях впливає на психологічний стан людини. Перебування у зоні бойових дій здатне кардинально змінювати особистість і найчастіше – негативно, а це призводить до різноманітних конфліктних ситуацій у суспільстві. Деструктивний вплив війни проявляється не лише у фізичних втратах, а й в соціальній дезорієнтації, втраті соціальних контактів, цілісності «Я» та ідентичності як військовослужбовців, вимушених переселенців із зони бойових дій, так і мирних жителів. Без належної психологічної реабілітації таким людям важко повернутися до мирного життя та до своєї соціальної ролі в суспільстві. Тому тут на допомогу може прийти арт-терапія, яка в комплексі реабілітаційних заходів здатна позбавити людину негативних почуттів, підбадьорити її та допо-

могти вибудувати нові моделі життя.

У кінці 2015 р. Верховна Рада України ухвалила закон про обов'язкову та безкоштовну психологічну, медико-психологічну реабілітацію військовослужбовців, учасників бойових дій та прирівняних до них осіб, які брали участь в антитерористичній операції чи виконували службово-бойові завдання в бойових умовах. Реабілітація має проходити у відповідних центрах з відшкодуванням вартості проїзду [3]. Враховуючи можливості мистецтва та художньої діяльності як інструментів психологічної допомоги постраждалим, які пережили травматичні події, в Україні запроваджують різноманітні соціальні та культурно-мистецькі проекти. Так, наприклад, культурний проект «Театр Переселенця», започаткований у жовтні 2015 р. у Києві (театральний проект з переселенцями з Донецької та Луганської областей) продемонстрував як мистецтво дає можливість долати внутрішні людські драми, відчуження між українцями різних регіонів, допомагає формувати суспільну солідарність. Суттєво, що учасниками проекту були як професійні режисер, психотерапевт, драматурги, так і аматори – переселенці з Донбасу, військові та волонтери зі своїми реальними історіями [7].

Арт-терапевтичні заходи для учасників бойових дій і їхніх сімей разом з художніми виставками та майстер-класами відбуваються в рамках мистецько-культурологічного проекту «Військово-польовий Арт», який розпочався у 2014 р. і триває до нині [2; 8].

Завдяки арт-терапії близько 60 учасників бойових дій упродовж шести місяців долали посттравматичний синдром у Черкаському обласному військовому госпіталі. Малюнки бійців сформували виставку «Мистецтво жити», яку презентували в Черкаському художньому музеї [6]. Численні арт-терапевтичні заняття, що проводяться в госпіталях ветеранів війни фахівцями та волонтерами сприяють поверненню учасників бойових дій у мирне повсякденне життя.

На сьогодні в Україні існує мережа госпіталів ветеранів війни, в яких демобілізовані учасники АТО/ООС мають змогу пройти комплексну реабілітацію – психологічну, медичну, фізичну. Це обласні госпіталі ветеранів війни та заклади, підпорядковані МОЗ України – Український державний медико-соціальний центр ветеранів війни, Державний заклад Госпіталь ветеранів війни «Лісова Поляна» (Київська область), Республіканський центр лікування і реабілітації наслідків нейроtraвм (Рівненська область). У багатьох з них застосовують арт-терапію як метод психологічної реабілітації.

Проводячи арт-терапевтичні заняття, фахівцям і волонтерам обов'язково необхідно враховувати такі принципи: психологічну безпеку учасників процесу; відмову від оцінювання результатів творчої діяльності щодо їхньої художньо-естетичної цінності; дотримуватись конфіденційності та партнерства у відносинах між клієнтом і фахівцем; надавати свободу вибору художніх матеріалів і способів

роботи з ними; забезпечувати свободу тем і сюжетів творчості. Арт-терапевтичні заняття будуть значно ефективнішими, якщо проходитимуть в поєднанні з іншими реабілітаційними заходами.

Отже, арт-терапія має здатність активізувати внутрішні сили людини, яка пережила травматичні події, для створення нових конструктивних моделей поведінки. Важливо, щоб в Україні створювались постійно діючі реабілітаційні центри, які б приймали на тривалу реабілітацію людей з посттравматичними стресовими розладами, зокрема учасників бойових дій, тимчасово переміщених осіб і членів їхніх сімей. Це значно знизить рівень напруги та агресії в суспільстві та забезпечить людям з посттравматичними стресовими розладами вибудову оптимальних форм взаємодії з суспільством.

Література:

1. Авер'янова Н.М. Мистецтво у контексті вирішення конфліктних ситуацій // Молодий вчений. 2019, № 7(71), с. 205–208.
2. «Військово-польовий Арт» – нова виставка у Хмельницькому обласному художньому музеї [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://km-oblrada.gov.ua/vijskovo-polovij-art-nova-vistavka-u-xmelnickomu-oblasnomu-xudozhnomu-muzei/>
3. Верховна Рада України ухвалила Закон «Про внесення зміни до статті 11 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. – Режим доступу: <https://rada.gov.ua/news/Novyny/117968.html>

4. Вознесенська О.Л. Арт-технології у розв'язанні конфліктів. К.: Human Rights Foundation, 2019. – 32 с.
5. Киселева М.В. Арт-терапия в практической психологии и социальной работе. Санкт-Петербург: Речь, 2007. – 336 с.
6. «Мистецтво жити». Арт-терапевтичні малюнки бійців об'єднали у виставку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/27677635.html>
7. Театр Переселенця: статистика вбиває, а у нас – живі історії живих людей [Електронний ресурс] // Громадський простір. – Режим доступу: <https://www.prostir.ua/?focus=teatr-pereselentsya-statystyka-vbyvaje-a-u-nas-zhyvi-istoriji-zhyvyh-lyudej>
8. У Краматорську відкрилася виставка військово-польового арту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2660287-u-kramatorsku-vidkrilasa-vistavka-vijskovopolovogo-artu.html>

СИНЕРГІЯ СТРУКТУРНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ АНГЛОМОВНИХ ПОЛІКОМОНЕНТНИХ ТЕРМІНІВ У РІЗНИХ ГАЛУЗЯХ ЗНАНЬ

Курилко О. В.

магістр, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ,

Козуб Л. С.

кандидат філологічних наук, доцент, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

Ключові слова: термін, полікомпонентні терміни, структурна організація, модель, термінологічна сполука, синергія, синергічний ефект.

Keywords: term, multicomponent terms, structural organization, model, compound term, synergy, synergistic effect.

Швидкі темпи розвитку нових напрямків в галузі науки вимагають уваги лінгвістів до терміна як категоріального поняття, а також до шляхів його адекватного перекладу. Поштовхом до появи нових термінів складної структури стало міжнародне співробітництво, або так звана інтернаціоналізація. Такі складні найменування, з одного боку, допомагають фахівцям різних галузей семантизувати нові поняття, а з іншого – ускладнюють сприйняття та розуміння всередині комунікативної групи певного галузевого спрямування і не тільки.

Розглянемо структурну організацію багатокомпонентних термінів з позиції синергетики, яка підкреслює узгодженість функціонування частин, що відбивається в поведінці системи як цілого. Така ж характеристика повинна бути всередині структури терміна з великою кількістю компонентів,

тобто всі компоненти такої сполуки взаємозалежні та цілісні у межах поняття, яке виражають, а значить мають синергічну взаємодію.

Лінгвосинергетика, що виникла як міждисциплінарний напрям у вивченні мови з використанням категоріального апарату і методів синергетики, визначається як один з методологічних підходів до опису динамічного простору мови, що є послідовною зміною в часі станів мінливої мовної ме-гасистеми [3, с. 98].

У лінгвосинергетиці елементи будь-якої підсистеми (рівні) розглядаються як ті, що володіють деякою самостійністю поведінки, але при цьому відбувається поступова десемантизація деяких з них, якщо вони використовуються як допоміжні засоби. Багатокомпонентні термінологічні словосполучення через призму лінгвосинергетики також є утворенням самостійних лек-

сичних компонентів, які в структурі виконують допоміжну роль для цілісної семантизації поняття [6].

Як відомо, полікомпонентні терміни ускладнюють процес перекладу. В результаті перекладач не має універсальної інструментарію для перекладу і не може застосовувати уніфіковані трансформації та перекладацькі прийоми. Інколи переклад таких словосполучень, скомпонованих із складних лексичних одиниць, які потребують різного ступеня переосмислення, викликає деякі семантичні труднощі. Тому необхідно кожний термін-словосполучення розглядати як єдність та мати певні навички орієнтації в структурі таких термінів-словосполучень, розуміти їхні похідні, складні та складові одиниці і вміти правильно знаходити їх еквіваленти в рідній мові[8].

У структурному та семантичному плані така мовна універсалія як термін, зважаючи на приналежність до різних галузей, важко піддається сталому трактуванню та визначенню єдиних характеристик. А якщо говорити про багатокомпонентне лексичне утворення, то в такому випадку перекладач ще більше має володіти умінням сприймати термін в цілому з урахуванням значення всіх його терміноелементів. Таким чином і досягається синергійний ефект, який і забезпечує сталість термінологічної словосполучки. Так, кожна галузь знань визначає свої структурні особливості багатокомпонентної термінологічної одиниці, але синергія таких структур залишатиметься тотожною.

Варто зазначити, що термінологічне словосполучення буде стійким та сприйматиметься як зв'язна мовна одиниця лише для певної системи. З цього можемо зробити висновок, що синергія структурної організації багатокомпонентного терміна проявлятиметься залежно від сфери вживання і буде йому притаманною до тих пір, поки такий термін виражатиме лише одне поняття. Відтак за межами термінологічної системи така складна сполука не проявлятиме характеристик терміна, а компоненти зберігатимуть своє пряме значення, не виражаючи атрибутивного зв'язку. Таким чином, конкретне поняття виникає в результаті взаємодії загального поняття терміну та поняття окремих мовних одиниць [1].

Відтак Т. А. Кудінова тлумачить багатокомпонентний терміняк полілексемне термінологічне поєднання стійкого типу з певною кількістю(більше двох) роздільнооформлених повнозначних компонентів. Компонентом багатокомпонентного терміна при цьому вважається однослівна лексема [4, с. 59].

Для англійських багатокомпонентних термінів характерне ліве розташування залежних компонентів від стрижневого слова, в той час як для українських - властиве праве розгортання. Цей факт слід обов'язково враховувати під час перекладу багатокомпонентних термінів, оскільки неправильне виділення основного компонента може вплинути на адекватне вираження спеціалізованого поняття та, можливе, повне його спотворення[2].

Двокомпонентні терміни є найпоширенішими і не викликають труднощів при перекладі. Вони утворюють значну кількість терміноутворюючих типів та є базою для утворення термінологічних словосполучень з більшою за два кількістю компонентів. Вважаємо, що основою утворення багатоконпонентних термінологічних словосполучень є, традиційно, двокомпонентні моделі типу $N+N$ та $A+N$. Такі моделі притаманні всім галузям наукових знань, причому перший тип об'єднує терміни, в яких обидва компоненти іменникові; у другій групі атрибутивний компонент – прикметник або дієприкметник.

Щодо структурних моделей трьох- та чотирьохкомпонентних термінів, то у цьому випадку до основних двокомпонентних моделей наведених вище додаються додаткові іменникові чи атрибутивні компоненти. Складнощі для перекладача виникатимуть лише при перекладі нетипової структурної моделі або ж у випадку, коли важко визначити міжкомпонентний зв'язок. Велика кількість компонентів у складі терміна може призводити до нівелювання такої характеристики як "термінологічність", оскільки їхня структура є ускладненою та має меншу семантичну сполучуваність, що є доволі важливою для організації будь-якої терміносистеми [5].

Разом із тим, варто зазначити що до складу п'яти- та шестикомпонентних термінів може входити прийменник *of* та сполучник *and*. Це дає можливість стверджувати, що для поєд-

нання більше ніж чотирьох компонентів потрібні зв'язні компоненти, які при цьому не становлять ніякої смислової цінності, але виражають синтаксичні відносини між структурними компонентами термінологічного словосполучення.

Синергетичний ефект також проявляється при взаємодії внутрішніх та зовнішніх чинників. Таким чином, важливу роль у процесі перекладу багатоконпонентних термінів відіграє контекст. Необхідно відшукати в складі терміна внутрішні терміни, усвідомити їх значення. У випадку полісемії компонентів аналіз таких термінів є часто складним завданням. Головною проблемою перекладу термінів та термінологічних словосполучень є їхня багатозначність не тільки серед різних галузей науки, але й всередині певної галузі. Точне значення терміна в такому випадку можна виявити лише за допомогою контексту та інших термінів, що пов'язані між собою у терміні-словосполученні [7].

Основна риса синергетичного підходу – взаємодія, яка спрямована на задоволення єдиної мети. Так само і в структурі багатоконпонентної термінологічної сполуки компоненти мають взаємодіяти між собою так, щоб адекватно відобразити поняття, яке позначають.

Так, Г. Шалаєва виділяє 3 групи багатоконпонентних словосполучень за типами міжкомпонентного зв'язку [9]:

1) терміни-словосполучення з послідовним підпорядкуванням, де кожен компонент є головним по відношенню до наступного: $A+B+B$;

2) терміни-словосполучення з паралельним зв'язком, в яких усі компоненти співвідносяться безпосередньо з головним словом термінологічного словосполучення: $(A+B+\dots+n)+G$;

3) терміни-словосполучення зі змішаним типом міжкомпонентного зв'язку: $(A+((B+B)+G))+D$.

Важливо правильно організувати синергетичний підхід до структурної організації таких складних термінів. Завдання перекладача в тому, щоб з'ясувати тип міжкомпонентного зв'язку, за якого б зберігалась синергія такої термінологічної структури у мові перекладу. Закономірно, що між кількістю компонентів в термінологічному словосполученні та типом міжкомпонентного зв'язку існує співвідношення: чим більше компонентів у словосполученні, тим більша частина утворень зі змішаним типом міжкомпонентного зв'язку. Терміни-словосполучення, які містять 5 та більше компонентів, організовані в одне ціле тільки за змішаним типом [3].

Слід відмітити, що для вичерпного розуміння змісту понять, які виражаються термінами, структурна характеристика багатокомпонентних термінів повинна розроблятися в кожній галузі знань. Системно-структурні ознаки є ключовими критеріями визначення терміна у системі мови. Жодна лінгвістична система не містить терміна, який би позначав дві і більше різні ознаки. Це означає, що той самий термін переходить із однієї системи до іншої, набуваючи іншого змісту.

Отже, ускладнення синтаксичної

структури терміна призводить до уточнення його значення, однак не полегшує перекладу. Багатокомпонентна структурна організація терміна вимагає від перекладача певного аналізу та усвідомлення основної мети кожної термінологічної одиниці. При цьому синергетичний ефект спрямований на те, щоб перекладач звертав увагу в багатокомпонентній структурі терміна на взаємодію компонентів, тип зв'язку, а також, враховуючи контекст, розкривав значення терміна в цілому, не акцентуючи увагу на значенні кожного окремого компонента.

Література

1. Градобик М.С. Термінологічні особливості навчання перекладу спеціального англomовного тексту// Іноземні мови в навчальних закладах. Київ, 2008. С. 120.
2. Дев'ятко Ю.С. Багатокомпонентні стоматологічні терміни: структурний аналіз та труднощі англо-українського перекладу [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://naub.oa.edu.ua/2015/%D0%B1%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%BD%D1%96-%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D1%96-%D1%82%D0%B5/>
3. Домброван Т.И. Лингвосинергетика в кругу междисциплинарных направлений исследования языка//Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»: збірник наукових праць. Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013, Вип. 35. С. 96-101.

4. Кудинова Т.А. К вопросу о природе многокомпонентного термина (на примере английского языка биотехнологий) // Вестник Пермского университета. Пермь: ПТУ, 2001, №2 (14). С.58-64.
5. Кудинова Т.А. Структурно-семантические особенности многокомпонентных терминов в подъязыке биотехнологий: на материале русского и английского языков: автореф. дис.... канд. филол. наук: спец. 10.02.19 «Теория языка». Орел, 2006. 21 с.
6. Мигачев В.А., Бондаренко Е.В. Лингвосинергетика в лингвопрогностике // Научные ведомости БелГУ. Сер. Гуманитарные науки. 2008, №11, вып.1. С. 5-10.
7. Пронина Р.Ф. Перевод английской научно-технической литературы: Учебное пособие для вузов. М.: Высшая школа, 1986. С. 75.
8. Шалаева Г. Структурний аналіз сучасної медичної термінології та труднощі перекладу багатоконпонентних медичних термінів // Актуальні питання суспільних наук та історії медицини, 2014, № 1. С. 90-96. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/arcsnim_2014_1_15
9. Шалаева Г. Структурний аналіз сучасної медичної термінології та труднощі перекладу багатоконпонентних медичних термінів // АПСНІМ, 2014, № 1 (1). С. 90.

ВЕБ ТЕХНОЛОГИИ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Сеит-Асан Ф.Э.

Узбекский Государственный Университет Мировых Языков,
студентка 3 курса Факультета Романо-Германской филологии,
Узбекистан, г.Ташкент

E-mail: feride_94@mail.ru

Хакимов Х.И.

Научный руководитель,
Узбекский Государственный Университет Мировых Языков,
Узбекистан, г.Ташкент.

Ключевые слова: веб технологии, компетентность, интеракция, режим обучения

Keywords: web technologies, competence, interaction, teaching mode

Не секрет, что веб технологии играют важнейшую роль в современном обществе. Сегодня невозможно себе представить человека, который никогда не пользовался всемирной сетью Интернет. Тем более, сложно представить того, кто не использует мобильные устройства в повседневной жизни для решения бытовых проблем, например, поиска местоположения необходимого объекта, чтения документов, прослушивания информации в формате аудио файлов и так далее. Не остаётся в стороне и сфера образования, где повсеместно используются не только образовательные технологии, но и веб технологии, которые преподаватели применяют согласно поставленным целей обучения. По этой причине, рассмотрение вопроса применения веб технологий в образовательной среде является актуальным в наши дни.

Проведя анализ работ зарубежных и отечественных учёных в области пе-

дагогике, мы классифицировали веб технологии согласно типу интеракции:

– пользовательско-ориентированные;

– групповые.

По режиму использования веб технологии можно классифицировать на следующие группы:

– асинхронные без использования подключения к всемирной сети Интернет;

– асинхронные с использованием к всемирной сети Интернет;

– интерактивные групповые;

– интерактивные для одного обучаемого.

Первый указанный нами режим использования имеет одновременно и преимущество в отсутствии подключения к всемирной сети Интернет, и недостаток. Преимущество заключается в исключении возможности проникновения третьей стороны в учебный процесс или результаты оногo. К примеру, студенты сдают экзамен

для поступления в магистратуру, используя систему Интернет, где все компьютеры с тестовыми заданиями связаны между собой и с главным сервером. Из-за отсутствия подключения к всемирной сети Интернет результаты прохождения экзамена не могут быть изменены третьей стороной. Поэтому, главным преимуществом такого подхода является безопасность.

Говоря о недостатке – отсутствии подключения к всемирной сети Интернет – следует отметить увеличение количества работы преподавателя из-за необходимости представления результатов широкой общественности без стандартного оглашения, к примеру, на сайте факультета. Это можно сделать позднее, но для этого потребуются больше времени и усилий.

Следующий режим мы заведомо назвали обобщённо «интерактивный групповой», поскольку этот режим можно классифицировать отдельно, разделив его на:

- интерактивный в малых группах;
- интерактивный в двух равных группах (по количеству обучаемых);
- интерактивный в двух группах (разделение по уровню владения иностранным языком);
- интерактивный в паре.

Изучив работы современных методистов, мы пришли к заключению, что наиболее эффективным режимом об-

учения является работа в малых группах, где преподаватель в полной мере может применить проектную методику обучения иностранному языку, дополнив её элементами других педагогических подходов, и применяя современные веб технологии для количественного и качественного роста развития языковых компетентностей обучаемого.

Также следует отметить огромные преимущества, которые открываются для преподавателя, который использует подобный подход. К ним можно отнести автоматизацию процесса обучения и контроля получения знаний обучаемыми, повышение мотивации студентов к самому процессу обучения, поскольку инновационные веб технологии всегда интересны даже на первом этапе их использования. Важен так же и вопрос планирования занятий, т.к. преподаватель может варьировать инструментарий веб технологий и заранее понимать какие из них и когда следует применять.

Список использованной литературы:

1. Волкова Н.П. Педагогика. – К.: Академия, 2007. – 616 с.
2. Кривуля Г., Шкиль О., Каук В. Контроль знаний // Высшая школа. – 2009. – № 5. – С. 97-110
3. Мороз О.Г., Падалка О.С., Юрченко В.И. Педагогика и психология высшая школа: Начальное пособие / За заг. ред О.Г. Мороза. – К.:НПУ, 2003. – 267с.

МЕТОД УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК У СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ

Печеряга С.В.

Кандидат медичних наук, асистент кафедри акушерства, гінекології та перинатології

Вищий державний навчальний заклад України «Буковинський державний медичний університет», м. Чернівці, Україна

Маринчина І.М.

Кандидат медичних наук, асистент кафедри акушерства, гінекології та перинатології

Вищий державний навчальний заклад України «Буковинський державний медичний університет», м. Чернівці, Україна

Анотація. *Освоюючи реалістичні сценарії за участю стандартизованого пацієнта (СП), студенти накопичують досвід, а викладачі отримують можливість оцінити, як студенти застосовують нові знання на практиці. Використовуючи СП, студенти навчаються збирати анамнез у пацієнта, проводити фізикальне обстеження по структурованим та ефективним принципам, ставити питання, що стосуються медичного, хірургічного та соціального анамнезів.*

Ключові слова: практичні навички, стандартизований пацієнт, лікар.

Keywords: practical skills, standardized patient, doctor.

Упродовж останніх років суттєво змінюються та удосконалюються технології навчального процесу і все ширше впроваджуються нові технічні засоби викладання дисциплін та інформаційні комп'ютерні технології. Однак найважливішим залишається навчити майбутнього лікаря спілкування з пацієнтом: знайти контакт з ним і завоювати довіру, зібрати скарги, анамнез життя і хвороби, алергологічний та епідеміологічний анамнези, а також провести ретельний лікарський огляд хворого. На підставі отриманих даних студент повинен сформулювати попередній діагноз, призначити відповідні обстеження, обґрунтувати лікування.

Тому пошук нових підходів в оптимізації засвоєння практичних навичок студентом з формуванням системи їх застосування, що складає основу його майбутньої професійної майстерності, є особливо актуальним у період реформування медичної галузі [1, 3].

Необхідно зазначити, що якісне оволодіння практичними навичками істотно розширює кругозір майбутнього лікаря, а досконале опанування ними сприяє своєчасному і грамотному наданню невідкладної та планової допомоги хворим. Відомо також, що для досягнення максимального ефекту від вивчення будь-якої медичної дисципліни необхідно, щоб студенти не

лише отримували глибокі теоретичні знання, а й постійно вдосконалювали виконання практичних навичок. Адекватне засвоєння практичних навичок інтенсифікує засвоєння теоретичного матеріалу, стимулює інтерес до вивчення дисципліни і спонукає до активного клінічного мислення [2].

Крім того, у студентів медичних вузів зазвичай страждають навички комунікативного спілкування. Проблеми взаємодії медичних працівників і пацієнтів, конфлікти, що виникають між ними, в більшості своїй є наслідком недостатніх навичок спілкування, взаємодії, порушення етики і деонтології. Наслідком цього є розробка програми навчання, яка фокусується на кінцевих результатах: оволодіння студентами певними компетенціями, необхідними для надання хворому медичної допомоги.

Особливу увагу слід приділяти методам активного навчання та контролю, які є найбільш дієвими і результативними. У той же час вони жодною мірою не повинні бути протиставлені етапам клінічної підготовки студентів біля ліжка хворого, які складають важливу частину навчання, як на старших курсах, так і на етапах післядипломної підготовки. Тільки їх адекватне поєднання здатне реально підвищити освітній рівень випускників вищих медичних закладів, а також забезпечити ланки системи охорони здоров'я висококваліфікованими фахівцями.

Одним з інноваційних методів навчання є методика «Стандартизований пацієнт (СП)». Це навчальний ігровий

процес за участю лікаря і пацієнта дозволяє, з одного боку, розвинути практичні навички, з іншого провести комплексну оцінку знань і умінь студента [4, 5]. Перевагою даної методики є те, що студент може реально оцінити рівень своєї підготовки, виявити прогалини в знаннях і уміннях, і вчасно зробити спроби щодо їх усунення. Крім того у використанні цього методу є можливість застосувати свої теоретичні знання на практиці, користуючись ними, як інструментами в досягненні конкретної мети – допомогти хворій людині [6].

Стандартизований пацієнт – це спеціально підготовлена людина, яка бере участь в навчанні і оцінці компетенцій учня, вона інсценує/симулює клінічний випадок, відповідно до заданого клінічного сценарію. Клінічний сценарій – це сценарій, пов'язаний з конкретною хворобою пацієнта, який демонструють у штучному середовищі. Тренінги з підготовки СП – це тренінгові заняття, спрямовані на підготовку СП в симулюючих умовах. Суть методу полягає в тому, що в ролі пацієнта виступає спеціально навчена людина, здатна з великим ступенем вірогідності інсценувати той чи інший клінічний випадок [7]. Викладач надає інформацію СП щодо захворювання, для нього складається сценарій, якого він повинен дотримуватися, щоб відповідати на поставлені питання. СП має конкретні установки від викладача-інструктора, якій забороняють імпровізувати по основній сюжетній лінії, сформульовану інформацію необхідно

видавати чітко за розробленим для СП сценарієм. Скарги, анамнез можуть бути деталізовані тільки в разі відповідних конкретних питань з боку студента.

Нааявна по тому чи іншому завданню патологія формується не тільки за рахунок сценічних словесних образів, але і шляхом демонстрації СП тих чи інших симптомів при об'єктивному обстеженні. На СП можна проводити фізикальний огляд, обстеження органів і систем.

Використання СП також дозволить пов'язати теоретичні знання з практичними навичками, випробувати різні методи опитування, навчить бути терплячим, керувати своїми почуттями. Важливим моментом навчання є отримання студентом зворотного зв'язку. Можна дізнатися, як вони провели опитування і огляд, як вони вели себе при цьому, так як ці відчуття не можуть бути отримані від манекенів і тренажерів. За тим, що відбувається спостерігають експерти з числа студентів даної групи, такий зворотній зв'язок, в подальшому, мотивує студентів на поліпшення навичок опитування. Переваги та можливості використання СП становлять особливу цінність для навчання студентів, які освоюють збір анамнезу та вміння клінічного огляду, готуючись до взаємодії з реальними пацієнтами [8].

Найкращий спосіб оцінити, чи правильно студент медичного факультету збирає анамнез і виконує фізичне обстеження – це спостерігати за тим, як він опитує, або обстежує пацієнта.

Студент, який працює з пацієнтами, поводиться зі СП, таким чином, як він робив би це в реальних клінічних умовах. Знайти реальних пацієнтів з тематичними захворюваннями і необхідними фізикальними даними, необхідними для навчання студентів, досить важко, тому використання СП гарантує вивчення студентами пріоритетних захворювань.

Висновок. Освоюючи реалістичні сценарії за участю СП, студенти накопичують досвід, а викладачі отримують можливість оцінити, як студенти застосовують нові знання на практиці. Використовуючи СП, студенти навчаються збирати анамнез у пацієнта, проводити фізикальне обстеження по структурованому та ефективному принципом, ставити питання, що стосуються медичного, хірургічного та соціального анамнезів.

Література

1. Вища медична освіта України на сучасному етапі / В.В. Лазоришинець, М.В. Банчук, О.П. Волосовець, [та співав.] // Проблеми сучасної медичної науки та освіти. – 2008. – № 2. – С. 5–10.
2. Волосовець О.П. Питання якості освіти в контексті впровадження засад Болонської декларації у вищій медичній школі / О.П. Волосовець // Медична освіта. – 2005. – № 2. – С. 12–16.
3. Івченко В.К. Про деякі проблеми практичної підготовки фахівців / В.К. Івченко, П.С. Меженський, О.І. Швець // Проблеми медичної науки та освіти. – 2001. – № 3. – С. 32–33.
4. Щелокова Ю.В., Ворфоломеева Т.В. Елементи технології «стандартизований пацієнт», реалізуєме на дисципліне «Общая хирургия» // Научное

- обозрение. Педагогические науки. – 2017. – № 6-1. – С. 172-182;
5. Gordon JA, Oriol NE, Cooper JB. Bringing good teaching cases «to life»: a simulation-based medical education service. Acad Med. 2004;79(1):23-7.
 6. Myung SJ, Kang SH, Kim YS, Lee EB, Shin JS, Shin HY, et al. The use of standardized patients to teach medical students clinical skills in ambulatory care settings. Med Teach. 2010;32(11):467-70.
 7. Pian-Smith MC, Simon R, Minehart RD, Podraza M, Rudolph J, Walzer T, et al. Teaching residents the two-challenge rule: a simulation-based approach to improve education and patient safety. Simul Healthc. 2009;4(2):84-91.
 8. Ziv A, Ben-David S, Ziv M. Simulation Based Medical Education: an opportunity to learn from errors. Med Teach. 2005;27(3):193-9.

ФОРМИ ТА МЕТОДИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОЇ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ

Шабайкович Е. А.

Теорія, практика і методи навчання кандидат педагогічних наук,
доцент,

ЛНУ ім. І. Франка, м. Львів

Поточняк О. П.,

асистент,

ЛНУ ім. І. Франка, м. Львів

Ключові слова: модуль, кредитно-модульне навчання, модель, система ступеневого вивчення, навички фахового мовлення, Болонська конвенція, форми контролю самостійної роботи.

Key-words: module, credit-and-module learning, model, system of step-by-step study, professional speaking skills, Bologna Convention, form of independent evaluation.

Реформа системи освіти у вищих навчальних закладах України, запровадження нової концепції навчання вимагає детального перегляду та пересмислення навчальних курсів та програм з усіх дисциплін, в тому числі і з курсу “Іноземна мова на гуманітарних факультетах університету”. Хоча на кафедрі іноземних мов для гуманітарних факультетів ЛНУ імені Івана Франка постійно вивчаються та апробуються на практиці шляхи підвищення ефективності викладання іноземних мов, однак розроблені методики вимагають подальшого дослідження та доповнення. Запропонована колективом кафедри та запроваджена у практику система ступеневого навчання на основі нової концепції підтвердила свою ефективність, оскільки дала можливість наблизити курс навчання до кожного студента та дозволила вдо-

сконалювати свої знання не лише випускникам шкіл з поглибленим вивчення іноземних мов, але й усім іншим студентам, в тому числі випускникам сільських шкіл, забезпечуючи їм поступове, рівень за рівнем, засвоєння матеріалу курсу. Однак система ступеневого вивчення іноземних мов вимагає в даний час подальших вивчень та доповнень. Важливо експериментально встановити, наприклад, як оптимально використати такий малокерований та малоефективний фактор, як самостійна робота студентів, для підвищення результативності навчального процесу, які форми та методи самостійної роботи є найбільш продуктивними, вивчити психологічні аспекти самостійної навчальної діяльності. З метою її вдосконалення, необхідно відібрати навчальний матеріал, яким повинен самостійно оволо-

діти студент. Важливо підкреслити, що для того щоб інтегруватися у європейську систему освіти, студентові недостатньо добре знати свій фах. Тут особливої актуальності набуває знання іноземних мов. Без знань іноземних мов інтеграція у Європейську систему освіти є неможливою. Тому важливо переглянути навчальну сітку годин, внести необхідні корективи, довести їх до рівня європейських аналогів.

Слід зауважити, що ефективність будь-якої навчальної діяльності в значній мірі залежить від раціонального управління навчальним процесом. Оскільки навчання здійснюється не лише на аудиторних заняття, але й в умовах самостійної роботи студентів, то управління повинно охоплювати обидві ланки цієї діяльності студентів. В аудиторній роботі навчальна діяльність студентів здійснюється безпосередньо під керівництвом викладача, керівництво позааудиторною самостійною роботою проходить опосередковано на базі відповідних підготованих чи відібраних викладачем матеріалів.

Результативність самостійної роботи студентів буде залежати не лише від особистих якостей студентів, що є саме по собі дуже важливим, тобто від їхньої наполегливості, старанності, організованості, бажання вчитися, їх мовних здібностей, але й значною мірою від того, наскільки сформовані в студентів вміння та навички самостійної роботи, а також наскільки успішно здійснюється керівництво цим видом навчальної діяльності та діє система

контролю. Однак, як одне, так і друге є слабким місцем навчального процесу з іноземних мов, що неодноразово зазначалося у методичній літературі.

У самостійній навчальній діяльності студентів можна виділити три компоненти:

індивідуальне опрацювання навчальних програм, посібників, методичних розробок, літератури для самостійного читання, серій вправ(друкованих матеріалів);

самостійне навчання через комп'ютерні навчальні програми, програми дистанційного управління;

використання фономатеріалів для самостійного розвитку навичок аудіювання.

Перший компонент, або самостійна робота над друкованими навчальними матеріалами, розглядається у методиці викладання іноземних мов лише як доповнення до аудиторної роботи. Метою його є закріплення опрацьованого в аудиторії навчального матеріалу, що досягається шляхом виконання комплексів лексико-граматичних вправ, вивчення граматичних правил, а також шляхом самостійного читання (з повним, чи з загальним розумінням змісту прочитаного). Такий підхід до організації навчального процесу вимагає суттєвих змін, оскільки самостійна робота не може надалі залишатися лише доповненням до аудиторної роботи студентів. Вона повинна стати головним чинником самостійного, послідовного і цілеспрямованого набуття студентами знань, допомагати самостійно вирішувати поставленні за-

вдання та долати труднощі, які з'являються в процесі навчальної діяльності.

Другий та третій компоненти є недостатньо вивченими. Вирішення чекають також ряд проблем, пов'язаних з розробкою та використанням комп'ютерних програм та широкого спектру фонових матеріалів у самостійній роботі студентів, їх органічна інтеграція у загальну структуру навчального курсу, технічні можливості широкого запровадження їх у навчальний процес, дозування різних видів навчальної роботи, самостійний контроль виконаної діяльності з метою її корекції та багато інших.

Хоча навички самостійної роботи певною мірою формуються самі по собі в процесі навчальної діяльності, однак, як свідчить спостереження за навчальним процесом, стихійно сформованні вміння та навички рідко відповідають бажаному рівневі, потребують суттєвої корекції. У зв'язку з реформою вищої школи роль самостійної роботи, як дуже важливої ланки навчального процесу, значно зростає. Детального вивчення та негайного вирішення вимагають актуальні питання, пов'язані з дослідженням форм та методів самостійної роботи в світлі Болонської конвенції та їхнім запровадженням у навчальний процес, а також розробкою якісних форм контролю та обліку виконаної самостійної роботи. Для цього ознайомимо читача з теоретичними аспектами проблеми.

Навчальна діяльність, в тому числі і самостійна, розглядається як непе-

рервний дискретний процес. Однак з метою ефективного управління цим процесом його можна розглядати як окремі компоненти, котрі повторюються у певній послідовності через визначені проміжки часу. Така циклічність навчальної діяльності як процесу може мати місце як у тематичній організації навчального матеріалу, так і в системі занять, у самостійній роботі, при розробці комплексів та серій вправ, створенні навчальних комп'ютерних програм, програм дистанційного управління навчальним процесом та інших навчальних програм для самостійного опрацювання. Дослідження педагогіки та психології дозволяють розглядати навчальну діяльність (аудиторну та самостійну) як систему з чітко ієрархічною структурою. Її обов'язковими компонентами є: мотив – тобто предмет, яким спонукає до навчальної діяльності, мета – предмет, на який вона спрямована; умови – предмети, стосовно яких необхідно проявити певну активність, для того щоб досягнути бажаної мети; дії – тобто активність, спрямована на мету; енергія – активність спрямована на умови (Леонтьєв А.П., Жинкін Н.І., Виготський Л.С., Гальперін П.И., Артьомов В.А., Löschmann M., Albrecht H., Hellmich H.)

Важливо розробити цілісну систему навчання. Кожна з її ланок повинна виконувати свої особливі функції, мати свою мету та бути логічним компонентом системи в цілому. В даній системі самостійна робота студентів є важливою, відносно самостійною лан-

Таблиця 1.

Цикл 1	Цикл 2	Цикл 3	Цикл 4	Цикл n
A1	A2	A3	A4	Аn
Б1 В1	Б2 В2	Б3 В3	Б4 В4	Бn Вn

кою навчального процесу, управління якою здійснюється через спеціально розроблені програми, які організують та спрямовують навчальні дії студентів. В такий спосіб аудиторні заняття вивільнюються від навчальної діяльності, від видів робіт, які можуть засвоювати у самостійній роботі.

Викладене вище дозволяє обґрунтувати структурно-функціональну модель кредитно-модульної системи навчання. Загальний курс іноземної мови у ВНЗ складається з чітко визначеної кількості кредитів, котрі передбачають цілеспрямоване засвоєння матеріалу певними циклами. Структура кожного з них схематично представлена у табл. 1, де А – самостійна робота студентів на базі друкованих матеріалів; Б – комп'ютерні програми та програми дистанційного управління; В – аудиторна робота, яка передбачає форми та види навчальної діяльності вищого рівня.

Таким чином модель являє собою певний комплекс взаємопов'язаних компонентів та дозволяє розглядати процес навчання у їхньому синтезі. Кожен компонент моделі має чітко визначу мету та конкретний зміст. Отже діяльність всіх компонентів моделі носить незалежно-взаємопов'язаний характер, де кожен з компонентів вирішує свої завдання, водночас спрямований на досягнення кінцевої мети на-

вчання – на формування у студентів вмінь та навичок читання, аудіювання, мовленнєвої діяльності та письма. Виконання завдання перевіряється самим студентом, тобто реалізується шляхом самоконтролю. В середньому два рази на семестр доцільно проводити модульну перевірку опрацьованого матеріалу з фіксацією отриманих результатів кожного з студентів.

Складне функціонування даної моделі забезпечує студентам цілеспрямоване набуття знань, формує вміння та навички всіх видів мовленнєвої діяльності, а викладачеві дає можливість раціонально, безпосередньо чи опосередковано керувати навчальним процесом, який розглядається не лише як засіб передачі студентам певних знань, формування вмінь та навичок мовленнєвої діяльності, але й як процес стимуляції та управління зовнішньою та внутрішньою активністю студентів.

1. Бондар Л.А. Педагогічні умови організації самостійної роботи студентів-філологів у вищих навчальних закладах. / Л. А. Бондар – Неперервна професійна освіта: теорія і практика. Науково-методичний журнал – Київ, 2007. – Вип. 2. – С. 27-33.
2. Васюк О. Організація кредитно-модульної системи навчання у вищій школі // Вісник Книжкової палати. – 2009. – №9. – С. 24–25.
3. Герман Н.А., Тягунова Н.В. Адаптація форм організації самостійної роботи студентів до сучасних технологій на-

- вчання. // Вища школа. – 2010. – №4-5. – С.53-61.
4. Грибок О.П. Особливості самостійної роботи студентів в умовах кредитно-модульної системи навчання. / О.П. Грибок Адаптація форм організації самостійної роботи студентів до сучасних технологій навчання. – 2010. – №4, с. 204-208.
5. Сергієнко Н.С. Особливості кредитно-модульної системи при вивченні іноземної мови у вищому навчальному закладі // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі: зб. наук. пр. – Запоріжжя, 2009. – Вип. №5. – с. 254–259.

THE SIGNIFICANCE OF SOCIAL COMPETENCE FOR FUTURE TEACHERS IN THE INFORMATION SOCIETY

Sharov S.

PhD of Pedagogical Sciences, Associate professor, Associate professor of the Department of Ukrainian and foreign literature Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

The article examines the importance of future teachers' social competence. It is stated that in the nowadays conditions of information society social competence with a help of information and communication technologies allows effective interaction between members of society and groups of people. It is revealed that information society can positively and negatively influence on the development of individual social competence.

Keywords: social competence, information society, future teachers

Nowadays social competence is one of the key skills of the modern individual who plays an active role in modern society. Social competence is gaining the importance in the work of future teachers due to the fact that they share their experience with younger generations thus preparing them for adulthood

Depending on age, experience, living conditions and study social competence is developed differently and influences on personality development. It has been researched by various scientists, such as M. Doktorovych, I. Zarubinska, V. Shakhrai, V. Kovalenko, O. Pozdniakova, T. Smagina and others. The subject of their research was social competence of preschool and school-age children, young people and adults.

The concept "social competence" is understood as a set of social skills, knowledge and abilities, emotions and values, behavioral components [6, p.140], experiences and beliefs of personality [1, p. 10], which allows a person to actively interact with the society, different groups and in-

dividuals, productively perform different social roles, optimize social relations depending on the available social information [8, p. 2].

Based on a review of scientific works researchers have identified a list of social competencies, namely: affection to others (ability to love and trust); empathy (sensitivity, compassion, acceptance of others, recognition of their emotions); effective communication (effective response, choosing one's own answer, ability to listen to others); relationship management (ability to understand and connect with others, manage conflicts, accept responsibility) [10, p. 79]. Social competence can be of different kinds depending on the point of view thus it can be professional, civil, spiritual. Despite its diversity it focuses individual on the harmonization of interests of different people or groups of people through putting cooperative efforts [3, p. 21].

As mentioned above a socially competent person has the ability to find constructive solutions and avoid problematic

situations in the society. At the same time one should not forget that we live in information society that is characterized by increase of information at exponential rate, creation and use of information in various forms and increased role of information in general.

In information society people are constantly in the process of various communications with individuals, groups of people and organizations through the use of information and communication technologies. According to scientists this form of society's existence has appropriate social and political mechanisms for solving problems that are associated with the development of information technology [7, p. 23]. This is especially related to nowadays' youth, particularly students who will become specialists in their chosen fields later on. A large part of professions will be dealing with information and communication technologies and related services.

In addition to the production of information and the use of information and communication technologies in production, these processes are actively used in education [4, p. 166]. Currently educational e-resources, distance learning systems, computer training programs, technical training tools are being actively introduced into the educational process of educational institutions to provide educational informatization and create a unified educational environment.

Such a great list of tools that can be used in the educational process allows them to be used to build the social competence of future teachers, who will use

the acquired skills to build constructive engagement in the professional process.

The same approach can be applied to the Internet, which contains a huge amount of information in various sources such as blogs, Internet conferences, social networks, software for sending multimedia messages quickly. It should be noted that the Internet has now become an important part of social life of most people of all ages. It creates new forms of communication and behavior and notably young people spend their time almost constantly on communicating, working and relaxing in the virtual space.

On the other hand, some teens overspend their time on the Internet, which can have negative consequences. According to the negative option of the social compensation hypothesis explored by Valkenburg, adolescents' virtual identity can be developed more than their individual autonomous identity. As a result in real life their social competence will decrease [9, p. 211].

As V. Taborsky notes, social competence implies flexibility in behavior in social sphere [8, p. 2] that is based on information received from outside. The more information a person knows, the better he / she will behave in society. At the same time a huge flow of information that is perceived every day by an individual or the future specialist in particular, is characterized by a high degree of disorder [5]. Therefore, misunderstood information can affect one's behavior and actions.

According to scientists, a possible solution to this problem is to increase the level of competence of all members of

society. In addition, the development of social competences must be combined with the development of other competences related to information society.

It should be noted that these days media literacy is considered to be one of the most important competencies in terms of forming a personal vision of the world through the processing of information flows. It provides one with the recognition of false information in the information flow offered by print or electronic media. Taking into account some scientists' opinions, the ability of media literacy must be included into the professional teacher training because improperly formed vision of a child is a threat to his/her mental health [2, p. 57].

From our perspective in the context of increasing attention to academic mobility, widespread Internet access, the emergence of a wide range of electronic devices for communication, the issue of social competence is acquiring a new meaning. The future teacher should have a well-developed social competence in the information society environment, be able to use information and communication technologies for effective interaction between students in the learning process and between students in further professional activities. In addition, a future professional should be able to recognize information fakes in order to educate the younger generation on the basis of reliable information.

Taking all aspects into consideration, the importance of social competence for future teachers cannot be overestimated. A well-developed social competence that

takes into account the peculiarities of development and functioning of information society allows a person, in particular a future teacher, to constructively interact with social environment and qualitatively fulfill professional responsibilities using information and communication technologies.

References

1. Зарубінська І.Б. Теоретико-методичні основи формування соціальної компетентності студентів вищих навчальних закладів економічного профілю: автореф. дис.... докт. пед. наук: 13.00.04 / Інститут вищої освіти НАПН України. Київ, 2011. 38 с.
2. Ізбаш С. Особливості підготовки майбутніх вчителів інформатики до впровадження медіаграмотності / С. Ізбаш, О. Ярова // Молодь і ринок. – 2019. – №6(173). – С. 56–59.
3. Лазуріна Н.П. Толерантність як складова соціальної компетентності / Н.П. Лазуріна // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2008. – №39. – С. 19–22.
4. Остапенко С.А. Дидактичні умови формування соціальної компетентності студентів філологічних спеціальностей у процесі самостійної навчальної діяльності / С.А. Остапенко // Наукові записки. Серія: Психолого-педагогічні науки. – 2012. – №1. – С. 164–167.
5. Розумний М. Соціальна некомпетентність та шляхи її подолання / М. Розумний // Сучасна українська політика. Політика і політологи про неї. – 2004. – Т.5. – С. 210–214.
6. Смагіна Т.М. Поняття та структура соціальної компетентності учнів як наукова проблема / Т.М. Смагіна // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2010. – №50. – С. 138–142.
7. Шарова Т.М. Ретроспективний аналіз розвитку інформаційного суспільства /

- Т. М. Шарова, Л.Ю. Москальова // Актуальные научные исследования в современном мире. – 2018. – Т.7. – №39. – С. 31–35.
8. Taborsky B., Oliveira R. F. Social competence: an evolutionary approach / B. Taborsky, R.F. Oliveira // Trends in ecology & evolution. – 2012. – Т.27. – №12. – С. 679–688. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.tree.2012.09.003>.
9. Valkenburg P.M. Adolescents' identity experiments on the Internet: Consequences for social competence and self-concept unity / P. M. Valkenburg, J. Peter // Communication Research. – 2008. – Т.35. – №2. – С. 208–231.
10. Weare K. What works in developing children's emotional and social competence and wellbeing? Research Report №456 / K. Weare, G. Gray. London: Department for Education and Skills, 2003. – 114 p.

СИСТЕМА ДІАГНОСТУВАННЯ СФОРМОВАНOSTІ ПРОФЕСІЙНО-ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ

Перерва В.В.

Криворізький державний педагогічний університет

Розглянуто основні критерії та показники сформованості професійно-термінологічної компетентності майбутніх спеціалістів. Виокремлено три основні критерії сформованості професійно-термінологічної компетентності: теоретичної готовності (теоретико-пізнавальний), особистісний (мотиваційний) та практичної готовності (діяльнісний). Визначено основні методики виявлення рівня сформованості показників зазначених критеріїв.

Ключові слова: професійно-термінологічна компетентність, майбутні вчителі біології, система діагностування, критерій, показник, методика.

Key words: professional and terminological competence, future biology teachers, diagnostic system, criterion, indicator, methods.

Процес формування професійно-термінологічної компетентності (ПТК) майбутнього спеціаліста буде ефективним у випадку створення відповідних умов та розробки раціонального інструментарію діагностування на основі надійних та уніфікованих критеріїв та показників з метою оцінки результатів педагогічного процесу на будь-якому темпоральному відрізьку, наданні якісної та кількісної характеристики, коригування навчальних програм [1, 2].

На основі аналізу компонентного складу ПТК можлива розробка організаційно-методичного інструментарію експериментального дослідження, що враховує критерії, показники та рівні сформованості ПТК майбутніх учителів біології.

Отже, система діагностування сформованості ПТК майбутніх учителів біології включає розробку осно-

вних критеріїв, показників (рис.1) та методик їх визначення.

Стосовно обраних методик визначення показників сформованості ПТК, то їх можна умовно розділити за критеріями сформованості на теоретичні, практичні та особистісні.

I. Обрання методики діагностування теоретичних знань студентів передбачало наявність зворотного зв'язку студент-викладач щодо стану теоретичної готовності (на етапі актуалізації знань). Автоматизація контролю за допомогою тестів є результативною, адже є скороченою у часі формою контролю. Це обумовлює доцільність обрання тестування знань і способів дій, анкетування та самоаналіз в якості методик виявлення показників теоретичного критерію

II. Показники практичного критерію готовності майбутніх учителів біо-

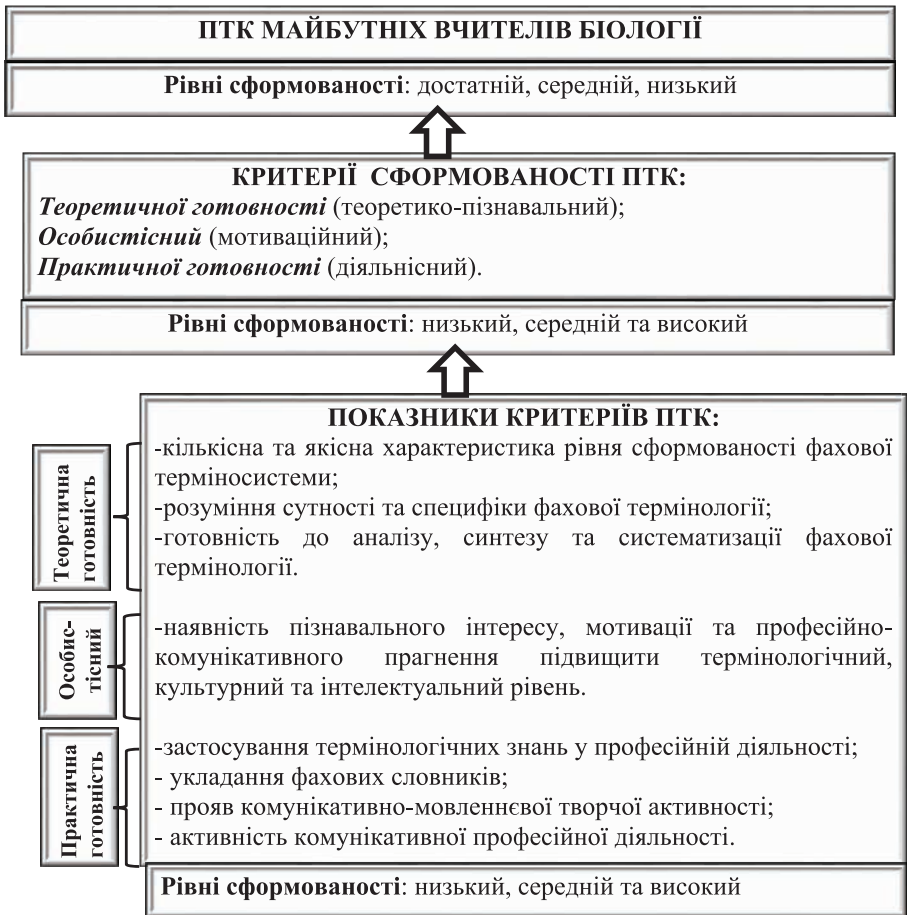

Рис. Система діагностики ПТК майбутніх вчителів біології

логії до професійної діяльності враховували те, що результативним способом визначення рівня сформованості умінь виконувати професійні дії може бути залучення студентів до виконання завдань в умовах навчально-практичної діяльності. Такою під час вивчення фахових дисциплін майбутніми вчителями біології є розв'язання компетентнісних задач, проблемних ситуацій професійного змісту, вико-

нання лабораторних робіт у спеціалізованих лабораторіях, у віртуальних лабораторіях, проведення фенологічних спостережень та постановка біологічного експерименту тощо. Тобто проведення практичної діяльності із застосуванням знань, отриманих під час лабораторно-практичного курсу дисциплін фахового циклу.

3. Визначальними у виборі показників особистісного критерію та ме-

тодик їх виявлення були: аналіз залежності якості формування у майбутніх вчителів біології ПТК від їх мотивації до навчально-пізнавальної діяльності, а також наявності у суб'єктів навчання рис, характерних для професії педагога.

Зауважимо, що найважливішою в діяльності особистості є мотиваційна сфера, під якою вбачається система ціннісних орієнтацій, сукупність потреб і цілей, які визначають шляхи розвитку і самовираження її потенційних здібностей. Значущість впливу мотивації на результати діяльності (навчальної чи професійної) пов'язана з підвищенням активності індивіда. З метою діагностування стану розвитку мотивації майбутніх вчителів біології нами були підібрані анкети, які в найбільшій мірі задовольняли поставленим завданням педагогічного експерименту. Такими були анкети, розроблені Т. Льїною та Н. Лускановою.

Вибір методики виявлення рівнів самоконтролю і самооцінки студентів

дозволив обрати: для діагностики рівня рефлексивності – методика А. Карпова і В. Пономарьової; для діагностики рівня самоконтролю і самооцінки – методика Г. Айзенка.

Подальшою перспективою дослідження є проектування моделі реалізації цього процесу та організації педагогічного експерименту з її апробації у освітньому процесі на основі розробленої системи діагностування ПТК майбутніх вчителів біології у процесі вивчення фахових дисциплін.

Література:

1. Вікторова Л.В. Формування професійно-термінологічної компетентності студентів вищих аграрних навчальних закладів у фаховій підготовці [Текст]: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Вікторова Леся Вікторівна ; Чернігівський держ. педагогічний ун-т ім. Т.Г. Шевченка. – Чернігів, 2009. – 20 с.
2. Власюк І.В. Формування професійно-термінологічної компетентності майбутніх економістів / І. Власюк // Педагогіка і психологія проф. освіти. – 2012. – № 1. – С. 81-88.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНШОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Кузьменко Яна Юріївна

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

Магістр Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

Термін граматична компетенція являє собою здатність людини до правильного граматичного оформлення та викладу писемних та усних висловлювань, чітке розуміння граматичного мовлення інших. Така компетенція базується на досить складній та динамічній взаємодії певних завдань та навичок граматичної усвідомленості [5].

Спираючись на положення «Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладення, оцінювання» чітко розуміємо, що граматику будь-якої мови розглядається як певний набір принципів, що керують всім об'ємом елементів та організують їх у речення. Проаналізувавши структуру граматичної компетенції, можна виокремити такі основні елементи:

- Граматичні навички;
- Граматичні знання;
- Граматична усвідомленість.

Вчені рекомендують, перш за все, визначити, яку граматику ми маємо на увазі, розглядаючи знання як елемент граматичної компетенції.

Тому пропоную розглянути наступні типи граматики:

- лінгвістична (формальна, аналітична) – науковий лінгвістичний опис структури правил певної мови;

- педагогічна (навчальна) змінена система правил лінгвістичної граматики, пристосована до вивчення мови. За рахунок впливу рідної мови, педагогічну граматику вважають контрастивною. Відбір навчального матеріалу відбувається за чітко методичними критеріями: вживаність, нормативність. Відповідності потребам спілкування. Такі дослідники як Черноватий Л.М., Хельбіг Г., Dirven R.) визначають педагогічну граматику як орієнтований на учня та учителя опис та спосіб правил іноземної мови з метою забезпечення засвоєння та управління даним процесом;

- інтуїтивна граматику – знання, які зазвичай не усвідомлюються, проте лежать в основі здібностей того, хто говорить та пише, слухає та читає [1].

Розрізняють наступні типи навчальної інформації, за допомогою яких, учні отримують граматичні знання:

- когнітивна метафора (вербальна або зображальна);
- ілюстративна таблиця;
- схема;
- модель;
- зразок мовлення на рівні словосполучень, фрази і т.д.;

- правила (описові правила, правила-інструкції) [5].

Розглянемо кожен тип окремо. *Когнітивна метафора* – це когнітивний процес, який формує нові поняття, в свою чергу без яких неможливе отримання нових знань. Даний тип метафори допомагає людині проникнути в сутність явища, створювати подібність та глибше розуміти.

Когнітивна метафора поділяється на два типи: зображальні та вербальні.

Ілюстративна таблиця – вид зорової наочності, що відображає правила та певний матеріал у графічній формі. Даний вид може діяти як систематизація набутих раніше знань, які дають можливість простежити зв'язок між усіма елементами граматичного явища, що систематизує розрізнені відомості.

Модель – відображає структуру та взаємозв'язки об'єкта і відносини між його елементами у досить простій формі.

Схема – умовне графічне зображення об'єкту.

Зразок мовлення (ЗМ) – це типова мовленнєва одиниця (МО), за аналогією з якою можна побудувати багато інших МО, що мають таку саму структуру.

Правила-інструкції є вказівками або рекомендаціями, що вказують на дії, які необхідно виконати для досягнення поставленої мети, вони є безпосереднім керівництвом до дії [5].

Список використаної літератури

Книги:

1. Черноватый Л.Н. Психолінгвістические основы теории педагогической грамматики. – Харьков: Основа, 1992. – 245 с. 9.

Статті з журналів та збірників:

2. Тригуб І.П. Формування граматичної компетенції у студентів ВНЗ у процесі вивчення англійської мови/ І.П. Тригуб // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. – 2014. – №10. – С.74-77.

Автореферат, Дисертація:

3. Вовк О.І. Формування англійської граматичної компетенції у майбутніх вчителів в умовах інтенсивного навчання. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. – К: 2008. – С.8.

Ссылка на web-страницу:

4. Блог Кузьменко Яни: [Електронний ресурс] // http://kuzmenkojana.blogspot.com/2018/11/blog-post_28.html (Дата звернення: 15.08.2019).

Посилання на on-line-журнал:

5. Іноземні мови. 2011. №1. – Режим доступу: [file:///C:/Users/User/Downloads/im_2011_1_3%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/im_2011_1_3%20(2).pdf) (Дата звернення 15.08.2019).

THE SPECIFICITY AND UNIQUENESS OF NATIONAL-CULTURAL CODES OF THE ENGLISH LANGUAGE

Domnich O.V.

PhD (Philology), Associate Professor, Zaporizhzhya National University, Zaporizhzhya, Ukraine

Key words: national-cultural codes, the multinational English language, national-specific concepts

The study of the problems of national-cultural codes is relevant in the modern paradigm of linguistic studies. Contemporary scientists (N. I. Andreychuk (2009, 2010), Y. D. Isaevich (1997), E. A. Selivanova (2011), O. S. Snitko (2008), N. F. Alefirenko (2002), D. B. Gudkov and M. L. Kovshova (2007), V. V. Krasnykh (2002), V. A. Maslova (1997, 2004), K. Rapay (2010), V. N. Telia (1996), S. M. Tolstaya (2007), E. Rosch Heider (1975), etc.) have concerned the issues of cultural codes.

Our research includes the study of national and cultural codes of modern multinational English, represented by national and territorial varieties, and their reflection in the conceptual system, namely in the concepts functioning both in the minds of the representatives of these varieties, and in the discourse, where the reflection of concepts and cultural dominants (V.I. Karasik's term) characterizing the universal and national-specific (unique) features in the structure of the multinational English language is observed.

In the complex study of the cultural codes of the nation (the object of the research is the conceptual system of the modern polynational English language,

which exists and functions in the national-territorial varieties) we take into account the specific cultural differences and the unique national characteristics of each of its varieties and the phenomenon of awareness and perception of the language and cultural space by the representatives of the polynational English language, reflected directly in the evolution and modification of the conceptual and lexical innovation as the process of interaction of individuals with the surrounding linguocultural environment in various lingual areas of the world (e.g., North American, Australian and New Zealand, Asian and African).

Based on the research of the factual material we allocated the following types of national-cultural codes in the modern polynational English language, which functions in different language and cultural areas of the world: zoomorphic, vegetal, spiritual, religious-artifact, gastronomic, anthropic, architectural, artifact-subject, subject and costume, somatic, spatial and quantitative. Some of them (zoomorphic, vegetal, spiritual, religious-artifact, gastronomic and anthropic) belong to all the studied national-territorial varieties of polynational English (AmE, CaE, NZE, AuE,

KeE, SAfE, SgE, InE¹), indicating the general patterns of language processes in the system, while the following national-cultural codes (architectural, subject and costume, somatic, spatial and quantitative) are observed in definite national-territorial varieties (CaE, SgE, KeE, InE), that reflects the specificity and uniqueness (associated with mentality and worldview) in the lingual and conceptual representation of the world in the minds of certain national-language and cultural communities (in the North American, Australian and New Zealand, Asian and African language and cultural areas). National-specific concepts and verbalized lexical units are elements of national-cultural codes in the system of modern multinational English.

There are a few instances of national and cultural concepts, verbalized in the vocabulary and functioning in the discursive practices of representatives of the multinational English language: **chakra** (Ind) [*<Sanskrit*] (“Kumar has also applied for a new symbol, the chakra or the wheel, that was Janata Dal’s symbol under VP Singh”) [1, c. 14]; **umlungu** (SAfE) [*<Xhosa and Zulu*] (“He also insisted the word ‘umlungu’ meant “dirt from the sea” and asked how it was okay for blacks to call whites that while the K-word was frowned upon”) [2, c. 7]; **ugali** (KeE) [*<Kiwahili*] (“Does every simple **ugali** and sukumawiki meal prepared for his missus have to be documented and posted on Instagram, Facebook and Snapchat?”) [3, c. 38].

¹ AmE – American English; CaE – Canadian English; NZE – New Zealand English; AuE – Australian English; KeE – Kenyan English; SAfE – South African English; SgE – Singapore English; InE – Indian English.

We admit that a national-cultural code is a unique (encoded in the lingual system and culture of a particular ethnic group) information representing national symbols, stereotypes and archetypes, that is, everything that has a specific national and cultural marking and due to which it is possible to identify a particular national-language and cultural community. The cultural code “encodes” the ancient archetypal views of a particular ethnic group (V. V. Krasnykh), and the cultural code of a nation is the key to understanding of the worldview of a particular language society, its behavioural characteristics, psychological tenets and cultural specificity.

The formation of the national-cultural code and the integration of national-specific concepts into the conceptual system of a polynational lingual phenomenon is due to dynamic processes of evolution, interactions and adaptation of English to the indigenous natural and social environment, which is consequently reflected in the lexical-semantic and cognitive systems, as well as in the discourse of the representatives of the polynational English language that operates in different language and cultural areas of the world. The processes of adaptation of the multinational linguistic system also reveal the perception of the external world in its natural and social environment by the representatives of the English language in certain language and cultural areas.

Sources of illustrative material:

1. The Telegraph Calcutta Sunday, February 14, 2016. – 42 p.
2. City Press, January 10, 2016. – 24 p.
3. Weekend Star, August 8/9, 2015. – 51 p.

СТРАТЕГІЇ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ РЕКЛАМНИХ МАТЕРІАЛІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Турчина К.С., Сидорук Г.І.

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

Реклама – це явище, яке перебуває на межі кількох наук: лінгвістики (адже використовує слово як основний важіль впливу), психології (при написанні рекламних текстів враховуються певні особливості сприйняття інформації потенційними покупцями) та економіки (головною метою рекламодавців є отримання прибутку від продажу певного товару). Реклама дуже впливає на життя суспільства: вона присутня у більшості сфер людської діяльності і є механізмом передачі інформації, суджень шляхом впровадження продукції на нові ринки. Перекладені рекламні тексти являють собою матеріали, що дозволяють зарубіжним компаніям завойовувати репутацію серед споживачів інших країн. Переклад реклами є дуже кропіткою працею, свого роду мистецтвом. Аби принести успіх рекламній кампанії перекладач повинен не тільки гарно володіти лінгвістичними та стилістичними знаннями, але й креативністю, уважністю, модерним мисленням, влучністю та обізнаністю в культурних традиціях мови перекладу. Існує необхідність в системному вивченні такого складного явища, як рекламний текст та аналізі лінгвістичних особливостей, що впливають на процес перекладу.

Існують наступні види рекламних текстів: рекламні заголовки (headlines);

гасло, слогани (Slogans); рекламні ролики (ADS/comercials); статті про товари та послуги; наповнення сайтів/брошур. Труднощі при перекладі викликають власні імена та географічні назви, іноді низька якість вихідного тексту, а також культурні реалії, метафори, алітерація, гра слів, рими: *Chef Liu Guo Zhu has cooked various celebrities.* – Шеф-кухар Лю Го-чжу не раз готувала страви для знаменитостей (насправді *Liu Guo Zhu* – це чоловік, а не жінка. Тому, обов'язково треба дивитися на стаття людини). Труднощі перекладу географічних назв пов'язані з існуванням або відсутністю прецедентів перекладу відповідних назв, які іноді складно віднайти. Якщо назву було колись перекладено, то бажано скористатись цим перекладом, навіть якщо він вам здається невдалим, і за правилами перекладу можна б було перекласти більш точно. Існує традиційне усталене написання таких назв як *les champs Elysées* – Єлісейські поля. Часто застосовується транскрипція родової назви: *Baker street* – Бейкер стріт. Ми можемо натрапити на назви містечок таких як Валь-д'Ізер, на назви площ таких як *piazza del Popolo* – п'яцца-дель-Пополо. Викликають труднощі перекладу культурні реалії: *Today the pond is home to the community of Hawaii*-Сьогодні ставок є домом для

спільноти Гаваї. Отже, неминучими є типові помилки перекладача через незнання прецедентного перекладу власних назв, серед яких можуть бути: 1) буквализми; 2) канцелярити; стилістична неадекватність; переклад без урахування культурних особливостей. Буквалізм – це помилка при перекладі, яка полягає в тому, що замість відповідного для даного випадку значення слова використовується головне або найвідоміше значення. Такий переклад може називатися дослівним. У більш широкому сенсі буквализмом називають помилку перекладача, яка полягає в передачі формальних або семантичних компонентів слова чи словосполучення на шкоду значення чи інформації про його структуру. Необов'язково слово *value* перекладається як цінність а слово, *experience*, як досвід. Ці слова мають багато значень. Все залежить від рекламного контексту, тому під час перекладу слід добре зрозуміти сам зміст повідомлення. Канцелярит – це стиль мовлення, що деформує розмовну мову і літературний стиль, і сприймається носіями мови, переважно літературної, як небезпека, культурна недбалість, яка псує мову. Він руйнує стильову структуру тексту та порушує чистоту мовлення.

Цей термін був введений К.І. Чуковським в книзі «Живий як життя» (1962) і побудований «за зразком коліту, дифтериту, менінгіту». Боротьби з канцеляритом в значній мірі була присвячена книга Нори Галь «Слово живе і мертве». Канцелярит відчувався

ними як мовна хвороба за аналогією з бронхітом, тонзилітом, гастритом. (Грецька флексія *-itis* використовується в медичних термінах на позначення локального запалення. Також виникають асоціації зі словами санскрит, іврит та іншими древніми мовами. Так, непорозуміння виникло з компанією *Coca-Cola* під час рекламної акції в Китаї, бо в китайській мові *Coca-Cola* означає поцілунок воскового пуголівка. В одному з китайських діалектів назва означала кобила, набита воском. Зрештою компанія дослідила приблизно 40000 мовних одиниць, аби віднайти вірний фонетичний еквівалент *kokoukole*, що означає щастя в роті. Автомобільна компанія *General Motors* зазнала невдачі при просуванні нової моделі авто марки *Chevrolet Nova* в Латинській Америці, тому що назва машини іспанською означає не може рухатися. Американська компанія-виробник футболки вивела на іспанський ринок продукцію з написом Я бачив Папу римського, але замість цього напис означав я бачив картоплю. Переклад повинен враховувати культурні особливості народів, фонетичні чи графічні збіги зі словами мови перекладу, інакше вони звучатимуть смішно і навіть образливо, спотворювати контекст і дезінформувати споживача.

Література

1. <https://soloha.cx.ua/trydnoshi-pereklady-cikavi-fakti-pro-nih/>
2. <https://glebov.com.ua/pereklad-reklamny.html>
3. <https://www.youtube.com/watch?v=jBKpSnR1WOU>

КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ АГРАРНОГО ДИСКУРСУ

Ольховська Н. С.,

канд. філол. наук, доцент кафедри іноземної філології і перекладу,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Постоловська І.О.,

магістр 2-го курсу гуманітарно-педагогічного факультету,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Ключові слова: когнітивний аспект, дискурс, лінгвістика, текст, когнітип, пресупозиція, когнітивні елементи, відчуття, сприйняття, пам'ять.

Актуальність дослідження викликана стрімким розвитком засобів масової комунікації, що впливає на формування різних видів дискурсу аграрної тематики та виникнення нових способів і методів у вивченні мови, одним з яких є когнітивний підхід до вивчення дискурсу.

Мета дослідження полягає у аналізі когнітивного підходу як одного з методів аналізу дискурсу.

Об'єкт є лінгвистичні особливості німецькомовних текстів аграрного дискурсу.

Предмет дослідження – когнітивні компоненти німецькомовних текстів аграрного спрямування.

Одним з ключових понять сучасного мовознавства є поняття дискурсу, що відіграє визначальну роль у контексті антропоцентричного спрямування лінгвістичної науки. У першій половині ХХ ст. лінгвістика і основні напрями її досліджень зосереджувались на вивченні мовної системи, але з другої половини 60-их рр. мовознавці вивчають продукт мовленнєвої діяльності, а

саме – дискурс. Соціолінгвістичний феномен дискурсу має довгу історію розвитку, проте сам термін з'явився лише у 50-их рр. ХХ ст. і ввів його в використання Ю. Хабермас [9, с.85]. Незважаючи на час виникнення, поняття «дискурс» досі не має конкретного однозначного визначення. Тут можна виокремити декілька підходів: комунікативний (функціональний): дискурс як вербальне спілкування, або як бесіда; структурно-синтаксичний: дискурс у вигляді фрагмента тексту, тобто утворення рівня вищого, ніж рівень речень; структурно-стилістичний: дискурс як форма нетекстової організації розмовної мови; соціально-прагматичний підхід: дискурс як текст, занурений в спілкування, або як «мова в мові», але представлений у вигляді даності, яка має свої тексти [6, с. 33].

Окрім чітко не сформованого визначення поняття, його класифікація також представлена цілим рядом варіацій. Ми зупинимось на класифікації Н.Д. Арутюнової: діловий (закони, постанови, військові накази); науковий

(теоретичний текст і наукова термінологія); поетичний (мовлення поезії) [1, с.29]. Надалі нас цікавитиме виключно науковий дискурс, який характеризується істинністю, професійною спрямованістю, замкненістю, антропоцентризмом, мультидисциплінарністю, стилістичною розшарованістю [6, с. 7].

У сучасному інформаційному суспільстві, незважаючи на різноманітні форми і прояви, науковий дискурс являє собою складне явище. Розвиток засобів масової комунікації, безумовно, впливає на формування різних видів дискурсу аграрної тематики та на формування і виникнення нових тенденцій, способів і методів у вивченні мови, які виникають в сучасній науці. Одним з таких методів аналізу дискурсу є когнітивний підхід до вивчення дискурсу в цілому, і дискурсу аграрної тематики, зокрема.

Ще на початку ХХ століття Ф. де Соссюр висунув фундаментальну концепцію мови, визначивши її як «систему знаків, що виражають поняття», так як «єдиним і істинним об'єктом лінгвістики є мова, аналізована у собі і для себе» [8, с.268].

Наразі термін «дискурс» широко використовується вченими в самих різних царинах гуманітарних досліджень, в різноманітних контекстах і значеннях. У лінгвістиці загальноприйнятим є визначення «дискурсу» дане Н.Д. Арутюною, де під «дискурсом» розуміється «зв'язний текст в сукупності з екстралінгвістичними, прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими фактора-

ми; текст, взятий в подієвому аспекті; мовлення, розглянуте як цілеспрямована соціальна дія, як компонент, що бере участь у взаємодії людей і механізмах їх свідомості (когнітивних процесів). Дискурс – це мовлення, «занурене в життя» [1, с.30].

Наразі актуальність дослідження дискурсу спирається на вивчення мовлення з позицій пізнавальних або когнітивних процесів, що лежать в основі розумової діяльності індивідуума. Складним і багатограним явищем виступає текст, який є основою учасників комунікативного акту. У зв'язку з цим К.С. Кубрякова зазначає, що поняття дискурсу входить в нову парадигму лінгвістичного знання – когнітивно-дискурсивну [5, с. 25].

Під когнітивністю слід розуміти текстову діяльність і текст, які на різних рівнях (первинному або вторинному) характеризуються різними типами процедурних знань, що охоплюють як форми текстової діяльності, так і форми мовлення [2, с.312].

Як підкреслює А.Г. Баранов, іншою стороною когнітивності виступають «декларативні знання», тобто перелік мовних виразів і знань про світ. Текстова діяльність розглядається як ланцюжок абстракцій, від задуму і волі суб'єкта мовлення до конкретного тексту, де такою абстракцією нижчого рівня виступає когніотип або фрейм [3, с.74].

Разом з тим, при аналізі текстової діяльності і тексту важливо зіставляти не окремі слова та пропозиції, які мають різне лексичне значення, але мо-

жуть передавати один і той же зміст. Під пропозицією прийнято розуміти той об'єкт, з яким мають справу мовні акти, а також модальні оператори, предикати пропозиціональної установки тощо. Таке встановлення пресупозиції – одна з необхідних умов для адекватного визначення змістовної частини мовного повідомлення, ступінь розуміння якого залежить від компетенції адресата і його здатності витягти з контекстних імплікацій необхідну інформацію. При такій експлікації пресупозицій відбувається їх трансформація з когнітивної в мовну сферу, і, як результат, ці пресупозиції набувають лінгвістичного значення, стаючи двосторонніми одиницями, що володіють і планом змісту і планом вираження. Однак картина світу автора повідомлення і одержувача інформації не може визначатися однозначно, тому, на думку В.А. Кухаренко, «різноманітність інтерпретацій тексту обумовлена особистісною неповторністю кожного його реципієнта» [6, с.163]. Для повного осмислення інформації реципієнту необхідно вибрати комунікативно-культурну позицію що відповідає авторській позиції.

Мовлення – явище соціальне [2, с. 487], так як воно забезпечує реалізацію мовної діяльності, а також «надає засоби для вираження необмеженої кількості думок і для реагування відповідним чином на необмежену кількість нових ситуацій» [9, с. 89]. «Усі значимі слова у мовленні виражають систему понять, які складаються в свідомості людей в результаті безпосереднього

сприйняття явищ дійсності і осмислення їх через мовлення» [6, с. 23].

Когнітивний підхід до вживання основних засобів мовлення, які можуть відрізнятися, наприклад, в різних мовах, має велике значення при створенні тексту. Основним методом дослідження при когнітивному підході в дискурсі прийнято вважати когнітивно-дискурсивний аналіз мовних повідомлень. Ідея використання когнітивно-дискурсивного аналізу, головним чином, належить Т.А. ван Дейку [4, с. 11], оскільки можливості даного аналізу допомагають виявити специфіку дискурсу в цілому, і специфіку дискурсу аграрної тематики, зокрема. Когнітивно-дискурсивний аналіз відноситься до будь-яких висловлювань як вербальних, так і невербальних, тому його використання для аналізу мовних засобів текстів аграрної тематики має бути ефективним.

Реалізація мовленнєвої діяльності в дискурсі аграрної тематики відбувається за допомогою комунікативно-інформаційних каналів, які припускають наявність певного зв'язку між фактами і інформаційними конструктами і є важливими факторами для продовження комунікації. Проте, при передачі інформації за допомогою комунікативно-інформаційних каналів не можна не враховувати когнітивний компонент впливу інформаційного поля на реципієнта, оскільки при цьому здійснюється вплив на учасників процесу комунікації, що є важливим оскільки процес комунікації спрямований на декількох учасників або на досить значну аудиторію.

Когнітивний компонент текстів аграрної тематики включає в себе наступні аспекти: по-перше, відчуття. З точки зору психології відчуття – це «відображення властивостей предметів об'єктивного світу, що виникає при їх безпосередньому впливові на рецептори [6, с. 61]. Відчуття класифікуються за їх приналежності до основних органам почуттів: слухові, зорові, смакові, тактильні, дотикові, нюхові тощо.

Часто інформаційний вплив будується на використанні цих відчуттів, тобто зміни відчуттів, які відчуває індивід до тієї чи іншої інформації. Оскільки комунікативно-інформаційні канали мають кілька рівнів сприйняття інформації: аудіо, візуальний і аудіо-візуальний, таким чином, відповідно виникають слухові, зорові і зорово-слухові відчуття при отриманні і декодування отриманої інформації реципієнтом.

Наприклад, Р.І. Мокшанцев наводить цікаві психологічні спостереження, де встановлено, що відчуття людини від впливу на нього різних об'єктів підкоряються психофізіологічному закону Фехнера, який стверджує, що «при дуже великих значеннях стимулу людина відчуває менші зміни у відчуттях, ніж при невеликих значеннях» [7, с. 27]. Крім того, даний закон говорить, що дуже інтенсивний вплив не завжди є кращими для сприйняття. Прикладів цьому може бути безліч, наприклад, яскравий колір або збільшення рівня гучності звуку в рекламних роликах на телебаченні.

Іншим елементом когнітивної діяльності є сприйняття – «цілісне відо-

браження предметів, ситуацій і подій, що виникає при безпосередньому впливові фізичних подразників на рецепторні поверхні» [7, с. 66]. Так, при сприйнятті тієї чи іншої інформації формується певний образ, який впливає на адресата. Якщо співвіднести види сприйняття з рівнями інформаційно-комунікативних каналів, то слід зауважити, що спосіб сприйняття аудіо рівня буде дещо відрізнятися від способу сприйняття візуального рівня інформації, а аудіо-візуальний рівень буде більш ефективний через поєднання рівнів інформації. Наприклад, способи залучення уваги бувають різними: контраст, рух, виділення на загальному тлі і ін.

Важливим є й інша властивість сприйняття – пам'ять – «процеси організації і збереження минулого досвіду, що роблять можливим його повторне використання в діяльності або повернення в сферу свідомості» [7, с. 164]. Відомо, що людина запам'ятовує ту інформацію, яка так чи інакше пов'язана з її діяльністю, до чого вона проявляє інтерес, тому, наприклад, наукові статті, теле- чи радіопередачі аграрної тематики орієнтовані на конкретну аудиторію, враховуючи погляди, смаки одержувачів інформації. Через проблему стирання інформації з пам'яті, творці передач намагаються використовувати гумор, впізнаванні знаки і символи, ритм і віршовану форму викладу тексту тощо.

Іншим важливим процесом є мислення – «пізнавальна діяльність індивіда, що характеризується узагальне-

ним і опосередкованим відображенням дійсності» [7, с. 223]. У психології розрізняють наступні види мислення: словесно-логічне, наочно-образне, наочно-дієве, крім того, виділяють також теоретичне і практичне, теоретичне і емпіричне, логічне й інтуїтивне, мимовільне і довільне, продуктивне і репродуктивне, реалістичне. Розумова діяльність збуджується мотивами, які впливають на її продуктивність. Крім того, важливу роль відіграють емоції. В аграрному дискурсі в залежності від виду інформаційно-комунікативного каналу активно використовуються різні види розумових операцій, наприклад, аналіз, синтез, узагальнення, абстрагування, асоціації, аналогії тощо.

Для того щоб визначити зміст інформації, одержувач повинен бути здатний свідомо відтворювати пропозиції, щоб відобразити структурні комплексні процеси людської мови (такі, наприклад, як структурна двозначність і значимість). Розшифрування значення пропозиції безперечно вирішальний аспект лінгвістичної комунікації, але комунікативний процес не закінчується на обробці структурних особливостей і декодуванні інформації.

Наприклад, телебачення має своєрідну здатність зосереджувати, розсіювати і переключати увагу глядача, так як оперує одночасно текстом, музикою і зоровим сприйняттям рухомих образів.

У наукових сільськогосподарських журнальних виданнях тексти висвітлюють головним чином експлікативно-нейтральну інформацію, що стосується будь-якого одного тематичного ма-

теріалу, в якому зазвичай представлено одна культурна рослина. Візьмемо як приклад статтю, присвячену такій зерновій культурі, як ячмінь. Дана статтю було взята з журналу «Agrar-magazin» № 9 за 2016 рік [10]:

Gerste

Gerste wird seit jeher angebaut, und Gerste stammt vermutlich aus wild wachsenden Getreidepflanzen, deren Heimat Nordafrika und Westasien waren. Sie wächst in allen subtropischen Ländern und ist in Deutschland großflächig für den Anbau von Gerste reserviert. Es wird als Nahrungsmittel verwendet und ist in einigen Teilen Europas eine wichtige Brotkultur. Gerste wird auch zum Mälzen verwendet. Gerste kann unter allen klimatischen Bedingungen und auf allen Böden angebaut werden. Die einzige Ursache für das Versagen der Ernte sind saure Böden. Es wird angenommen, dass Gerste gut in sehr flachen und mäßig tiefen Saatbeeten wächst, die durch Furchen oder Rollen erzeugt werden. Gerste hat eine kürzere Reifezeit als andere Kulturen. Gerste ist anfällig für Pilzkrankheiten wie Brand.

У тексті чітко проглядається одне тематичне ядро (зернова культура «ячмінь»), яке включає в себе кілька тематичних ниток:

- походження ячменю («ячмінь обробляється», «ячмінь вирощується», «батьківщиною була»)
- місце вирощення («субтропічні країни», «Німеччина»)
- сфера використання («продукт харчування», «солодування»)
- причина неврожаю («кислотні ґрунту»)

- найкращі способи посадки («розсадові грядки», «боронування», «окучування»)
- захворювання («головня»).

Як видно з наведеного прикладу, всі тематичні нитки єдині в своєму розкритті основної теми, що забезпечує безперервний лінійний рух інформації. Кожна тематична нитка незначна за своїм обсягом і практично не має значної лексичної презентації. Її основна мета полягає в тому, щоб в сукупності з іншими тематичними нитками створити єдиний тематичний блок однієї поставленої проблеми.

Отже, можемо зробити висновок, що дискурсознавство сьогодення інтегрує здобутки когнітивно-дискурсивної та комунікативно-дискурсивної парадигм. Когнітивний підхід до вивчення дискурсу є нерозривно пов'язаним із соціальним. Отже, текст розглядається як найвища одиниця, що відображає когнітивну діяльність людини. Когнітивний підхід змінює парадигму поняття аналізу тексту і скерований на його вивчення як основного компонента мовленнєво-мисленнєвої діяльності. У свою чергу когнітивний компонент текстів аграрної тематики включає в себе наступні аспекти: відчуття, сприйняття, пам'ять.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Истоки, проблемы и категории прагматики. Новое в зарубежной лингвистике. Переводы. [Текст]/ Арутюнова Н.Д. – Москва: Прогресс, 1999. – Вып. 16: Лингвистическая прагматика. – С. 26–30.
2. Ахманова О.С. Термин// Лингвистический энциклопедический словарь/ под редакцией Ярцевой В.Н.– Москва: Большая российская энциклопедия, 2000. – 809 с.
3. Баранов А.Н. Введение в прикладную лингвистику: Учебное пособие.[Текст]/ Баранов А.Н. – Изд. 2-е, исправленное. Москва: Едиториал – УРСС, 2003. – 360 с.
4. Ван Дейк Т. А. Язык. Познание. Коммуникация. [Текст]/ Ван Дейк Т.А. Благовещенск: БГК им. И.А. Бодуэна де Куртенэ, 2010. – 312 с.
5. Кубрякова Е. С. Части речи в ономаσιологическом освещении. [Текст]/ Кубрякова Е.С. – Москва: Издательство ЛКИ, 2008. – 120 с.
6. Кухаренко В.А. Интерпретация текста: Учебник для студентов филологических специальностей [Текст]/ Кухаренко В.А. – 3-е изд. Одесса: Латстар, 2002. – 292 с.
7. Новодранова В.Ф. Именное словообразование в латинском языке и его отображение в терминологии. *Laterculi vocum Latinarum et terminorum*. [Текст]/ Новодранова В.Ф.– Москва: Языки славянских культур, 2008. – 328 с.
8. Филлин Ф. П. Очерки по теории языкознания.[Текст]/ Филлин Ф.П. – Москва: Наука, 2015. – 336 с.
9. Хабермас Ю. Комунікативна дія і дискурс – дві форми повсякденної комунікації. Першоджерела комунікативної філософії. [Текст]/ Хабермас Ю. – Київ: Либідь, 1996. – С. 84-90.
10. «Agrarmagazin» Видання за вересень 2016 р. – 92 с.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Гакал Тетяна Олександрівна

здобувач

Херсонський державний аграрний університет

Ключові слова: зелений туризм, аграрна сфера, підприємства аграрного бізнесу, аграрна економіка.

Key words: green tourism, agricultural sector, agricultural enterprises, agricultural economy

Наростаючі виклики глобалізації зеленої економіки об'єктивно вимагають своєчасної розробки адекватних механізмів та інструментів вдосконалення системи управління інноваційним розвитком туристичних агропідприємств, що передбачає забезпечення їх стратегічної спрямованості на реалізацію таких заходів: організація міжнародних маркетингових досліджень з метою визначення перспективних запитів іноземних туристів, узгодження вітчизняних і міжнародних стандартів ведення туристичної діяльності, імплементація норм і вимог міжнародних технічних регламентів стосовно реалізації інноваційних проектів у туризмі, моделювання зовнішньоекономічних ризиків туристичної діяльності, поширення практики застосування технології франчайзингу при наданні туристичних послуг, налагодження ефективних комунікацій стосовно міжнародного обміну досвідом у сфері інноваційної діяль-

ності, формування механізмів покращення транспортної доступності мережі об'єктів надання туристичних послуг в аграрній сфері, управління розвитком адаптивних властивостей інноваційних бізнес-процесів туристичного підприємства у відповідності до глобалізаційних викликів та ін. [1,4,5]

Концентрація уваги на проблемах розвитку туристичних підприємств аграрної сфери є адекватною реакцією на виклики оточуючого середовища, яка передбачає імплементацію сукупності поступальних змін у розрізі структурно-функціональних параметрів, що спрямовані на підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу та зміцнення динамічної конкурентоспроможності в просторово-часовому вимірі. Розвиток туристичного підприємства обумовлюється особливостями цього виду економічної діяльності, серед яких сезонність, територіальна розга-

луженість об'єктів надання послуг, наявність тісних взаємозв'язків із представниками інших галузей економіки, переважна орієнтація на споживачів із середнім та високим рівнем доходів, потреба в залученні до процесу надання туристичних послуг посередників, глобалізаційний характер розвитку туристичної галузі, надмірна залежність від стану об'єктів інфраструктури, високий рівень галузевої спеціалізації видів туризму, обов'язковість умови гарантування належного рівня безпеки туристів, визначальність іміджевих характеристик поряд з ціновими параметрами конкуренції, потужний соціально-культурний аспект туристичної галузі, пов'язаність із використанням природних ресурсів та екосистем.[3,6]

Загострення конкурентної боротьби обумовлює доцільність активізації розвитку інноваційної діяльності туристичних підприємств як їх цілеспрямованої діяльності у сфері використання інтелектуально-кадрового, науково-технічного, інвестиційно-ресурсного та управлінського інструментарію, що трансформується в проектування та розробку нововведень, забезпечує підвищення ефективності функціонування, покращення соціально-економічних параметрів задоволення потреб споживачів, побудову превентивних механізмів мінімізації дестабілізуючого впливу ризиків і загроз, а також зміцнення конкурентних переваг підприємства на туристичному ринку.

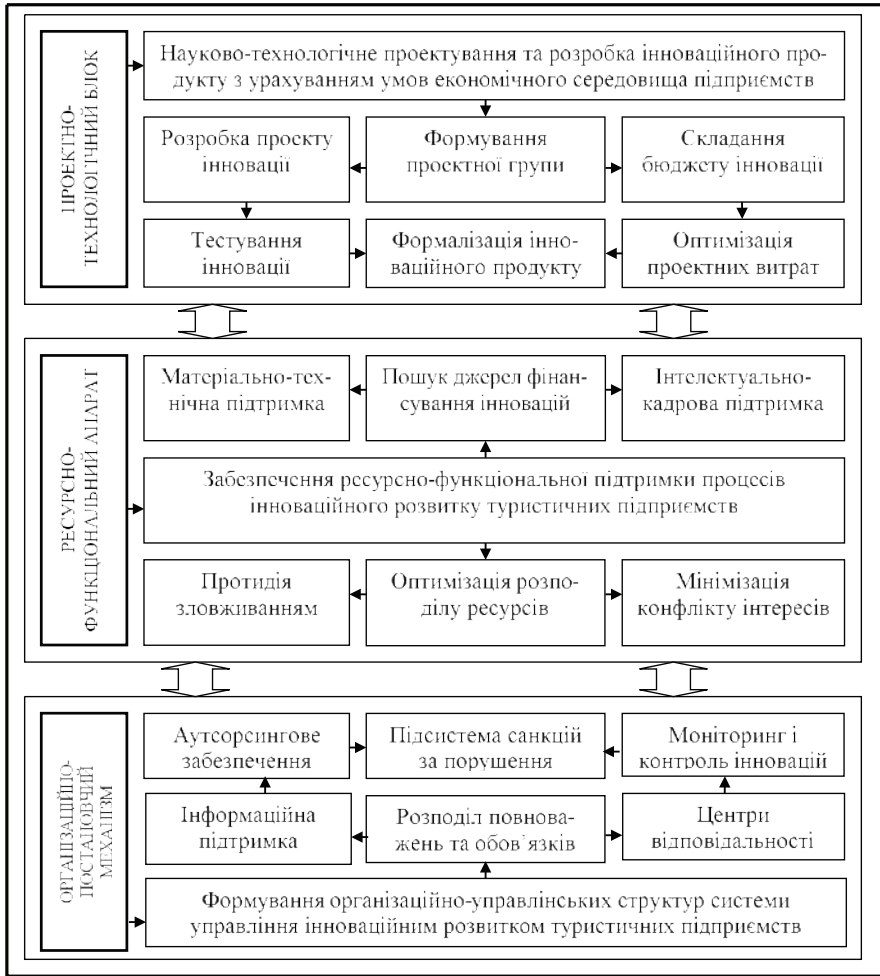

Рис. 1. Структура системи управління інноваційним розвитком туристичних підприємств [1, 2]

Управління інноваційним розвитком туристичних підприємств аграрної сфери генерується низкою важливих додаткових аспектів, серед яких: підвищений ризик ймовірності прийняття помилкового управлінського рішення; стратегічна спрямованість підприємств туризму на розробку сервісно-продуктових інновацій; обмеженість державної підтримки інноваційної діяльності; тінізація туристичної сфери.[4,5]

Список літератури:

1. Білецька І. М. Теоретико-методичні засади та організаційно-економічний механізм розвитку підприємств туризму на інноваційних засадах // Функціонування та перспективи розвитку туристичної галузі України : кол. монографія / І. М. Білецька, М. Ю. Барна. – Львів : Видавництво ЛТЕУ, 2018. – 367 с.
2. Білецька І. М. Стратегічне управління туристичним підприємством : монографія / . – Івано-Франківськ : Видавець Третьяк І. Я., 2010. –224 с.
3. Панюк Т. П. , Лукомская О.І. Аналіз туристичної галузі України в контексті розвитку сільського зеленого туризму. Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки:зб.наук.праць.- Маріуполь: ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», Вип.31. – Т.2 – 2016. – С. 79-86.
4. Гришова І.Ю. Проблемы инвестиционного обеспечения развития туристическо-рекреационных комплексов Украины. Актуальные проблемы аграрной науки и пути их решения. Сборник научных трудов. Кенель. - 2016. – С.598-601.
5. Гришова І.Ю. Сталий розвиток аграрної економіки в контексті розвитку сільського зеленого туризму.Теоретичні та прикладні аспекти сталого розвитку: функціональний, галузевий і регіональний вектори: **[Колективна монографія]** / під ред. д.е.н., проф., заслуженого діяча науки і техніки України С.М. Шкарлета. – Київ: ТОВ «Кондор», 2015. – 316 с. – С. 48-54.
6. Гришова І.Ю., Шабатура Т.С. Соціальні інвестиції як інструмент реалізації соціально-орієнтованого бізнесу. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент». Випуск 4 , 2014. – С.183-187.

